Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ६४ / घ

Title प्राकृतप्रकाशवृत्तिः मनोरमा

Author वररुचिः — भामहः

Extent २३ पत्र Age

Subject व्याकरण

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्राकृतप्रकाशवृत्तिः
मनोरमावृत्तिः
सिध्या

९४

23 पत्राणि।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नं० ६८४

प्राकृतप्रकाशवृत्तिः

मनोरमा

२३ पत्राणि

अपूर्णं

कर्त्ता —

वररुचिः —

भामह;

प्राकृत्याकरणं

६००

पुस्तकमिदं पण्डितगोपाल

रामचन्द्रस्य पत्राणि २३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥१॥
प्र०म०

॥श्रीगणेशायनमः॥जयतिमदमुदितमधुकरमधुररुताकलनकूणितापांग॥करविरहितगंडकंडू
विनोदसुखितोगणाधिपतिः॥१॥वररुचिरचितप्राकृतलक्षणसूत्राणिलक्षणमार्गेण॥बुद्ध्वावक्ष्ये
वृत्तिंसंक्षिप्तांभामहःस्पष्टां॥२॥आदेरतः॥अधिकारोयं॥यदितऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामःआदेरतःस्था
नेतद्भवतीत्येवंवेदितव्यमादेरेतदापरिच्छेदसमाप्तेरतइतिच॥आअकरविधाना३॥आसमृद्ध्यादिषुवा स४
आदेरित्यनुवर्त्तते॥अतइतिच॥समृद्धिइत्येवमादिषुआदेरकारस्याकारोवाभवति॥समिद्धीसामिद्धी॥
पअडं॥पाअडं॥अहिजाई॥आहिजाई॥मणंसिनीमाणंसिनी॥पडिवआ॥पाडिवआ॥सरिच्छं॥सारिच्छं॥
पडिसिद्धी॥पाडिसिद्धी॥पसुत्तं॥पासुत्तं॥पसिद्धी॥पासिद्धी॥अस्सो॥आस्सो॥समृद्धि॥प्रकट॥अभि
जातिमनस्विनी॥प्रतिपत्सदृक्षप्रतिसिद्धिप्रसुप्तप्रसिद्धिअश्व॥आकृतिगणोयं॥इदीषत्पक्वस्वप्नवे
तसव्यजनमृदंगांगारेषु॥ईषदादिषुशब्देषुआदेरतस्थानेइकारादेशोभवति॥वेतिनिवृत्तं॥इसि॥पि
क्कं॥सिविणो॥विडिसो॥विअणं॥मिइंगो॥इंगालो॥लोपोरण्ये॥अरण्यशब्देआदेरतोलोपोभवति॥

हि५

रा म०
॥१॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एशय्यादिषु ॥ शय्या इसेवमादिषु शब्देषु आदेरत एकारादेशो भवति ॥ सेज्जा ॥ सुंदेरं ॥ उक्केरो ॥ तेरहो ॥ अच्छेरं ॥ पेरंतं ॥ वे
ल्ली ॥ शय्यासौंदर्यउत्कर त्रयोदशआश्चर्यपर्यंतवल्ली ॥ ५ ॥ ओ वदरे देना ॥ वदरशब्दे दकारेण सह आदेरत ओत्वं
भवति ॥ बोरं ॥ लवणनवमल्लिकयोर्वेन ॥ लवणनवमल्लिकयोरादेरतो वेन वकारेण सह ओकारो भवति ॥ वा
लोणं ॥ णोवल्लिआ ॥ मयूरमयूखयोर्य्वा वा ॥ मयूरमयूखयोर्य्वाशब्देन सह आदेरत ओत्वं भवति ॥ मोरो ॥ मऊरो ॥ मो
हो ॥ मऊहो ॥ ७ ॥ चतुर्थीचतुर्दश्योस्तुना ॥ चतुर्थीचतुर्दश्योस्तुना सह आदेरत ओत्वं भवति ॥ चोत्थी चउत्थी ॥ चोद्दही
चउद्दही ॥ आदातो यथादिषु वा ॥ अत इति निवृत्तं ॥ स्थानान्तरनिर्देशात् ॥ यथा इसेवमादिषु शब्देषु आतः स्थाने अका
रो वा भवति ॥ जह जहा ॥ तह तहा ॥ पत्थरो पत्थारो ॥ पअडं पाअडं ॥ तलवेण्टअं तालवेण्टअं ॥ उक्खअं उक्खाअं ॥ चमरं
चामरं ॥ पहरो पहारो ॥ चटु चाटु ॥ दवग्गी दावग्गी ॥ खइअं खाइअं ॥ संठविअं संठाविअं ॥ हलिओ हालिओ ॥ यथात
थाप्रस्तारप्राकृततालवृंतउत्खातचामरप्रहारचाटुदावाग्निखादितसंस्थापितहालिकाः ॥ इत्सदादिषु ॥ सदा
इसेवमादिषु आत इकारो भवति ॥ सइ सआ ॥ जइ जआ ॥ तइ तआ ॥ सदायदातदाः ॥ इत्पिंडसमेषु ॥ पिंड इसेवं
वा
र त १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥२॥
प्रा०प्र०
२

गमे ष्विकारस्य एकारो दृशो वा भवति। पिंडं। पेंडं। नेद्दा। निद्दा। सेंदूरं। सिंदूरं। धम्मिल्लं। धमेल्लं। विराहं। वेराहं। वेड्डु
विण्हू। पेट्ठं। पिट्ठं। पिंड निद्रा सिंदूर धम्मिल्ल विष्णु विष्ठु पिष्ट। समेष्व हणात् संयोगपरस्योपलक्षणार्थं।। ग्रह पि
हरिद्रा पृथिवी वीणा। पथ्यादिषु शब्देषु इकारस्य अकारो भवति। पहो। हलिद्दा। पुहई।।१३।। इतेस्तः पदादेः। पदादेरिति २३
शब्दस्य यस्तकारस्तस्मात् परस्य इकारस्य अकारो भवति। इअ उअ हअ रणा हवइ आणां इअ विअ सत्ती उञ्चिरं। पदा दे
रिति वचनादिह न भवति। पिओत्ति। इदुत्वं वृश्चिकयोः। इत् इक्षुवृश्चिकयोरितउत्वं भवति। इक्खू। विञ्चुओ
ओ च द्विधाकृञः। कृञ्धातुप्रयोगे द्विधाशब्दस्य इत ओकारो भवति। चकारादुत्वं च। द्विधाकृतं दोहाइअं। दुहाइअं
द्विधा क्रियते दोहाइज्जइ दुहाइज्जइ।।१५।। ई सिंहजिह्वयोश्च। सिंहजिह्वो ... इत्येतयोः ... रादेरिकारस्य ई
कारो भवति। सीहो। जीहा। चकारानुक्तसमुच्चयार्थः। तेन वीसत्थो वीसंभ इत्येवमादिषु बोध्यं। इदीतः पानीयादि
षु। पानीय इत्येवमादिषु आदेरीकारस्य इकारो भवति। पाणिअं। अलिअं। विलिअं। तइआ। करिसो। वइअं
तइअं। गहिरं। पानीय अलीक व्यलीक तदानी करीष द्वितीय तृतीय गभीर।।१७।। एन्नीडापीड कीदृगीदृशेषु
नीडादिषु ईकारस्य एकारो भवति। णेडं। आमेलो। केरिसो। एरिसो।।१८।। उत ओत्तुंडरूपेषु। तुंड इत्येवं रूपेषु आदे
२।८
तुतिनिवृत्तं ४

राम०
॥२॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऋकारस्य ओकारो भवति । तोडं । मोत्ता । पोक्खरो । पोत्थओ । लोद्धओ । कोट्टिमं । तुंडमुत्तापुष्करपुस्त(कु)लुब्धककुट्टिम
ग्रहणंसंयोगोपरोपलक्षणार्थं । ओदुदूखले उद्वा ॥ उदूखलशब्दे दूशब्देन सह उकारस्य ओकारो भ वार
वति । ओक्खलं । उदूखलं ॥ २० ॥ अन्मुकुटादिषु ॥ मुकुट इत्येवमादिषु आदेरुतः स्थाने अकारो भवति । मउडं ।
मउलं । गरुअं । गरुई । जहिट्ठिलो । सोअमल्लं । अवरि । मुकुट मुकुल गुरुक गुर्वी युधिष्ठिर सौकुमार्य उपरि । इ
त्पुरुषे रोः ॥ पुरुषशब्दे यो रेफः तस्य उकारस्य इकारो भवति । पुरिसो । उदूतो मधूके ॥ मधूकशब्दे ऊकारस्य उका
रो भवति । महुअं । अद्दुकूले वा लस्य द्वित्वं ॥ दुकूलशब्दे ऊकारस्य अकारो वा भवति । तस्मिन्योगे वा लकारस्य
द्वित्वं । दुअल्लं । दुऊलं । एन्नूपुरे ॥ नूपुरशब्दे ऊकारस्य एकारो भवति । णेउरं । ऋतोऽत् ॥ आदेर्ऋकारस्य अकारो
भवति । तणं । घअं । मअं । कअं । वड्ढा वसहो । तृण घृत मृत कृत वृद्ध वृषभ इत्यृष्या [illegible] दिषु ॥ ऋष्यादिशब्दे
षु आदेर्ऋकारस्य इकारो भवति । इसी । विसी । दिट्ठी । सिंगारो । मिअंको । भिंगो । भिंगारो । हिअअं । विइण्हो । विहि
ओ । किसरा । किच्चा । विंछुओ । सिआलो । किई । किसी । किवा । ऋषि वृषी दृष्टि सृष्टि मृगांक भृंग भृंगार हृदय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विलक्षणाद्बृंहित कृशाकसादृश्यिक। मृगाङ्कलक्षातिकृषिकृपा॥२९॥ उदृत्वादिषु॥ ऋतु इत्येवमादिषु आदेर्ऋत
उकारो भवति। उदू। मुडालो। पुहई। वुंदावणं। पाउसो। पउत्ती॥ विउदं। संवुदं। णिव्वुदं। वुत्तंतो। परहुओ। मा
उओ। जामाउओ॥ ऋतु मृणाल पृथिवी वृन्दावन प्रावृट् प्रवृत्ति विवृत संवृत निवृत वृत्तान्त परभृत मातृ
क जामातृक इत्येवमादयः॥ ऋरिः॥ वर्णान्तरेणायुक्तस्य केवलस्यादेर्ऋकारस्य रिकारो भवति। रिणं। रिद्धी। रिच्छो।
ऋणम् ऋद्धि ऋक्ष इत्यादयः। क्वचिद्युक्तस्यापि। वर्णान्तरेण युक्तस्यापि क्वचिदृकारस्य रिकारो भवति। न तु स
र्वत्र। एरिसो। सरिसो। तारिसो। केरिसो। ईदृश सदृश तादृश कीदृश। वृक्षे वेन रुर्वा। वृक्षशब्दे वेन सह ऋका
रस्य रुकारो वा भवति। रुक्खो। वच्छो। व्यवस्थितविभाषा तेन नाकल्पतरौ न भवति। वृक्षपदे तु नित्यमेव भव
ति। ऌतः इलिः। ऌकारस्य इलि इत्ययमादेशो भवति। किलिन्नं। तदेवं नादेशान्तरविधानात्कृते
ऌकारे लृकारो न भवतः॥३०॥ एत इद्वेदनादेवरयोः। वेदना देवरयोरादेरेकारस्य इकारो भवति॥ विअणा। दिअरो॥
वाग्रहणानुवृत्तेः क्वचिन्न। वेअणा। देअरो। इत्यपि। ऐत एत्। आदेरैकारस्य एकारो भवति। सेलो। सेन्नं। एरावणो।
केलासो। तेल्लोक्कं। शैल सैन्य ऐरावण कैलास त्रैलोक्यं। दैत्यादिष्वइः। दैत्यादिषु आदेरैकारस्य अइ इत्ययमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देशो भवति। दइच्चो। चइत्तो। भइरवो। फइरं। वइरं। वइदेसो। वइदेहो। कइअवो। वइसाहो। वइसेसिवो। वइसंपाअणो॥
दैत्यचैत्रभैरवस्वैरवैरवैदेशवैदेहकैतववैशाखवैशेषिकवैशंपायनइत्यादयः। दैवे वा। दैवशब्दे ऐकारस्य अ
इ इत्ययमादेशो वा भवति। दइवं। देवं। अनादेशपक्षे नीडादित्वात् द्वित्वं।३५॥ इत्सैंधवे। सैंधवशब्दे ऐकारस्य इकारो भव
ति। सिंधवं। ई धैर्ये। धैर्यशब्दे ऐकारस्य ईकारो भवति। धीरं।३७॥ ओतोद्वा प्रकोष्ठवस्य ठः। प्रकोष्ठशब्दे ओकारस्य वा
अकारो भवति। तत्संयोगेन च ककारस्य व। पवट्ठो। पउट्ठो।३८॥ औत ओत्। औकारस्यादेरोकारो भवति। कोमुई।
जोवणं। कोसुहो। कोसंबी। कौमुदी यौवन कौस्तुभ कौशांबी। पौरादिष्वउ। पौर इत्येवमादिषु शब्देषु औकारस्य अउ
इत्ययमादेशो भवति। पउरो। कउरवो। पउरुसं। कौशले विकल्पः। कोसलो। कउसलो। पौर कौरव पौरुष कौशल
आकृतिगणोयं। आच्च गौरवे। गौरवशब्दे औकारस्य आकारो भवति। चकारादुच्च। गारवं। गउरवं।४२॥ उत्सौंदर्या
दिषु। सौंदर्य इत्येवमादिषु औकारस्य उकारो भवति। सुंदेरो। मुंजाअणो। सुंडो। कुं[illegible] अक्खो। दुवारिओ। सौंदर्य मौ
ञ्जायन शौंड कौक्षेयक दौवारिक इत्यादयः॥ ॥इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे प्रथमः परिच्छेदः॥ ॥अयु
क्तस्यानादौ। अधिकारोयं। इत ऊर्ध्वं यद्वक्ष्यामस्तदयुक्तस्य व्यंजनस्यादौ वर्त्तमानस्य कार्यं भवतीत्येवं वेदितव्यं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

६
५॥
प्रा०म०

मुकुटं१

४ वचनान्तत्वो। गजा रजता। कृत। वितानं मदा मदा। कपि विपुलपुरिस ४

मुकुल१ नकुल१ सागर१ कंकणं नगर१

कन्दपति कादीनां लोपः। मंडुडं। अयुक्तस्येति किं। अरस्वो। अक्को। अनादाविति किं। कंमलं। अयुक्तस्येत्या परिश्चे
इस माहेः। अनादाविति अजकारविधानात्। काच जतदपयवां प्रायो लोपः। कादीनां नवानां वर्णानामयुक्तानामनादौ वर्त्तमानानां प्रायो बाहुल्येन लोपो भवति। कस्य तावत्। मंडुडलो। णंडुलं। गस्य साअरो। णाअरं। चस्य। वंअणं। सूई। जस्य। गेअो। रंअदं। कअो। विअाणं। दस्य। गआ मओ। पस्य। कई। विउलं। सुइरिसे पुरिस इति। पृथ
पि उत्तरपदस्य पुरिसेषु राहूस्यादिस्तथा पि लोपो भवति। तेनेनतापमते पति हन्ति कारः। यथा उत्तरपदादिना दिरे
वेति। यस्य। वाउणा। णाअणं। जीअं। दिअहो। प्रायो ग्रहणात् क्वचित्सुखमस्ति तत्र न भवत्येव। तेन सुकुसुमं
प्रियगमणं। संचावं। अवजले। अतुलं। आदरो अपारो। अजसो। सबहुमाणं। अएकस्येत्येव। सक्को। मग्गो। अनादा
वित्येव। कालो गंधेन। यमुनायां मस्य। यमुनाशब्दे मकारस्य लोपो भवति। जउणा। स्फटिक निकष चिकुरेषु क
स्य हः। अनादाविति वर्त्तते। स्फटिक निकष चिकुरेषु कस्य हकारो भवति। लोपापवादः। फलिहो। णिहसो। चिहरो॥ विहुरा३ विहुला३
शीकरे भः। शीकरशब्दे कस्य भकारो भवति। सीभरो। चन्द्रिकायां मः। चन्द्रिकाशब्दे ककारस्य मकारो भवति। चंदिमा।
ऋत्वादिषु तो दः। ऋतु इत्येवमादिषु शब्देषु तकारस्य दकारो भवति। तकारो पाठानं रजतादीनां जकारादेर्मो भंटे लौ उदू

जीव। दिवस६

निकलविकट४ राम०

मर्द्य१ ॥५॥

वायुनदान६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दी२

मथ्रदं। आअदो। णिव्वुदं। आउदी। संवुदी। सुइदी। आइदी। हदो। संजदो। विउदं। संजादो। संवड्ढिदो। पडिवत्ती। अनु
स्मत्त आगत निर्वृति आवृति संवृति सुकृति आकृति हत संयत विहत संघात संवृति प्रतिपत्ति इत्येवमादयः। ७३
प्रतिसरवेतसपताकासु डः। प्रतिसरवेतसपताकास्वेषु तकारस्य डकारो भवति। लोपापवादः। पडिसरो। वेडि
सो। पडाआ। वसतिभरतयोर्हः। वसतिभरतयोस्तकारस्य हकारो भवति। वसही। भरहो। गर्भिते णः। गर्भित
शब्दे तकारस्य णकारो भवति। गब्भिणं। ऐरावते च। ऐरावतशब्दे तकारस्य णकारो भवति। एरावणो॥ प्रदीप्तक
दंबदोहदेषु दो लः। प्रदीप्तकदंबकदोहदशब्देषु दकारस्य लकारो भवति। पलित्तं। कलंबो। दोहलो। गद्गदे रः। गद्गदशब्दे
दकारस्य रेफो भवति। गग्गरो। संख्यायां च। संख्यावाचिनि शब्दे योऽदकारस्तस्य रेफो भवति। एआरह। वारह। तेर
ह। एकादश द्वादश त्रयोदश। पो वः। पकारस्यायुक्तस्यानादिवर्तिनो वकारादेशो भवति। सावो। संवहो। उलवो। प्रा कलंवो ४
योग्रहणाद्यत्र लोपो न भवति तत्रायं विधिः। आपीडे मः। आपीडशब्दे पकारस्य मकारादेशो भवति। आमेलो॥६॥
उत्तरीयानीययोर्ज्जो वा। उत्तरीयशब्दे अनीयप्रत्यये च यस्य ज्जो वा भवति। उत्तरीयं। उत्तरीज्जं। रमणीयं रमणिज्जं।
छायायां हः। छायाशब्दे यस्य हो भवति। छाहा। कबंधे बो मः। कबंधे बकारस्य युक्तस्यानादौ वर्तमानस्य मकारो

शब्द१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राम॰

॥५॥

5

म तगुगं३ वडिसा२ द

भवति। कंघो। २६। ठो डः। ठस्यानादिवर्त्तिनोयुक्तस्य डकारो भवति। गडो। विडवो। सडा सड[illegible]। कटवे मेघु ठः। सटास

कटवैठमेइइसेषु ठकारस्य ढकारो भवति। सढा। अुढो। केढवो। स्फटिके लः। स्फटिके टकारस्य लकारो भवति। फलि

हो। कुस्य च। डकारस्यायुक्तस्यानादिवर्त्तिनस्तस्य लकारो भवति॥ दालिमं। तलाअं। वलही। आपइसेव। दाडिमं। णिवि

डो। ठो ढः। ठकारस्यायुक्तस्यानादिवर्त्तिनस्तस्य ढकारो भवति। मढं। जढरं। कढरं। अंकोठे ल्लः। अंकोठशब्दे ठकारस्य

ल्लकारो भवति। अंकोल्लो॥ फो भः। फकारस्य भकारो भवति। सिभा। सेभालिआ। सभरी। सभलं। खघथधभां

हः। खघथधभानां [illegible] युक्तानामनादिवर्त्तिनां हकारो भवति। खस्य तावत्। मुहं। मेहला। घस्य। मेहो। जहा

णा। थस्य। णाहो। सवहो। विरहो। महुरा। सारही। णाथशपथविरथमथुरासारथी। धस्य। राहा। वहिरो। भस्य।

सहा। रासहो। आपइसेव। पखलो। पलंघणं। अधीरो। अधम्म। उपलक्ष्मावो। प्रथमशिथिलनिषधेषु ढः।

प्रथमशिथिलनिषधइत्येतेषु थधयोर्ढकारो भवति। पढमो। सिढिलो। निसढो। कैटभे वः। कैटभशब्दे भकारस्य व लि२

कारो भवति। केढवो। हरिद्रादीनां रो लः। हरिद्राइत्येवमादीनां रेफस्य लकारो भवति। हलिद्दा। चलणो। मुहलो

जुहिट्ठिलो। सउमालो। कलुणं। अंगुली। इंगालो। चिलाओ। फलिहो। हरिद्राचरणमुखरयुधिष्ठिरसुकुमारकरुणा राम॰

मध २१ ॥५॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

फलिहा१

अंगुरी। अंगारं। किलातपुरिखाणिषिद इत्येवमादयः॥ आदेर्यो जः। आनादेर्यस्येति निवृत्तं। आदिभूतस्य यकारस्य जो भव
ति॥ यष्ट्यां लः। यष्टिशब्दे यकारस्य लकारो भवति। लट्ठी॥ किराते चः। किरातशब्दे आदेर्वर्णस्य चकारो भवति। चिला
दो॥ कुब्जे खः। कुब्जशब्दे आदेर्वर्णस्य खकारो भवति। खुज्जो॥ दोलादंडदशनेषु डः। दोलादंडदशन इत्येतेष्वादेर्वर्ण
स्य डकारो भवति। डोला। डंडो। डसनो॥ परुषपरिघपरिखासु फः। परुषपरिघपरिखा इत्येतेष्वादेर्वर्णस्य
फकारो भवति। फरुसो। फलिहो। फलिहा॥ विसिन्यां भः। विसिनीशब्दे आदेर्वर्णस्य भकारो भवति। भिसिणी।
स्त्रीलिंगनिर्देशान्नेह भवति। बिसं॥ मन्मथे वः। मन्मथशब्दे आदेर्वर्णस्य वकारो भवति। वम्महो॥ लाहले णः। लाहल ला६
शब्दे आदेर्वर्णस्य णकारो भवति। णाहलो॥ षट्शावकसप्तपर्णेषु छः। षट्शावकसप्तपर्ण इत्येतेषामा
देर्वर्णस्य छकारो भवति। छट्ठी। छमुहो। छावओ। छत्तवण्णो॥ नो णः सर्वत्र। आदेरिति निवृत्तं। सर्वत्र नकारस्य ण
कारो भवति। णई। कणअं। वअणं। माणुसो॥ ४१॥ शषोः सः। सर्वत्र शकारषकारयोः सकारो भवति। शस्य सद्दो।
णिसा। अंकुसो। षस्य। संढो। किसिहो। कसाअं॥ दशादिषु हः। दशएवमादिषु शकारस्य हकारो भवति।
दह। एआरह। बारह। तेरह॥ संज्ञायां वा। संख्यायांगम्यमानायां वा दशशब्दे शकारस्य हकारो भवति। दहमुहो। दसमुहो॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रवकषड्ज ४

वा

प्रा०प्र० रहवलो रसावलो। दहुरहे दसुरहो। दिवसे सस्य। दिवस शब्दे सकारस्य हकारो भवति। दिहसो। दिअहो। स्नुषं
॥ ३॥ षायां ण्हुषा शब्दे षकारस्य हकारो भवति। सोण्हा। ५६॥ इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे द्वितीयः परिच्छेदः॥ ॥
6 उपरि लोपः कगडतदपषसां। कादीनां वर्णानां युक्तस्योपरि स्थितानां लोपो भवति। कस्य तावत्। भुत्तं। सित्थओ। गस्य।
मुद्धो। सिणिद्धो। डस्य। खग्गो। सज्जो। तस्य। उप्पलं। उप्पाओ। दस्य। मुग्गो। मुग्गरो। पस्य। सुत्तो। पज्जुत्तो। षस्य। गोट्ठी
। निठ्ठुरो। सस्य। खलिअं। णेहो। अधो मनयां। मकारनकारयकाराणां युक्तस्याधः स्थितानां लोपो भवति। मस्य। जुग्गं
रस्सी। नस्य। नग्गो। विलग्गो। यस्य। सोम्मो। जोग्गो। सर्वत्र लवरां। लकारवकाररेफाणां युक्तस्योपर्यधः स्थितानां लो
पो भवति। लस्य उपरि तावत्। उक्का। वक्कलं। अधः। उप्पलं। विक्कवो। वस्य उपरि। लोद्धओ। अधः पिक्कं। रस्य उ
परि। अक्को। अधः सक्को। द्रे रो वा। द्रशब्दे रेफस्य वा लोपो भवति। दोहो। द्रोहो। चंदो। चंद्रो। रुद्दो। रुद्रो। सर्वज्ञतुल्ये
षु ञस्य। सर्वज्ञतुल्येषु ञकारस्य लोपो भवति। सव्वण्णो। इंगिअण्णो। जाणातो। एवं रूपाणि। तत्र अलोपः। पा ४
श्मष्मस्मह्मानां मः। श्मष्मस्मह्मानां परार्धवर्णस्य लोपो भवति। मम्हू। मसाणं। मह्मा। हस्य। मध्याह्न शब्दे हका
रस्य लोपो भवति। मज्झण्हो। कृष्णादिषु नलमां स्थितिरूर्ध्वं। कृष्ण इत्येतेष्वधः स्थितानां नकारलकारमकाराणां
स्थितिरूर्ध्वमुपरिष्टाद् भवति। कृष्णः। पुव्वण्हो। कस्य। कल्हारं। पल्हादो। मस्य। वम्हणो। ८। एतास्य। अधिकारोयं॥ राम०
पाद॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह२ अवरसहा २

आपरि हेद्रूपरिसमासेऽपदितत्युद्दिष्टमनुक्रमिष्यामो युक्तस्येत्येवं तद्वेदितव्यं। वनस्पतिः। अस्थिनि। अट्ठि। युक्तस्येति
हणं हलोऽसस्यमामूत। ष्टस्य ठः। ष्ट इत्येतस्य युक्तस्य ठकारो भवति। लट्ठी। दिट्ठी। अस्थिनि। अस्थिशब्दे युक्तस्य ठका
रो भवति। अट्ठि। स्तस्य थः। स्तशब्दस्य थकारो भवति। उपरि लोपापवादः। हत्थो। समत्थो। थुई। त्थवं। अत्थो। कोत्थुहो
तस्तं वे। स्तंबशब्दे स्तस्य तकारो भवति। तंबो। १८। स्तम्भे खः। स्तम्भशब्दे स्तस्य खकारो भवति। खंभो। १९। स्थाणा
वहरे। स्थाणुशब्दे युक्तस्य खकारो भवति। अहरे हरे भिधेयेन भवति। खाणू। अहर इति किं। थाणू हरो। २०[?]
स्फोटके। स्फोटकशब्दे युक्तस्य खकारो भवति। खोडवो। २१[?]। कार्यशय्याभिमन्युषु जः। कार्य इत्येतस्य शय्याभिमन्यु
भुशब्दयोश्च युक्तस्य जकारो भवति। कज्जं। सेज्जा। अहिमज्जू। शेषादेशयोर्द्वित्वमनादावितिद्वित्वं। तत्र जकारस्य
चकारत्तु तोपेन युक्ताभावाद्द्वित्वाभावात् युजः पूर्व इत्यस्य न प्राप्तिः। तूर्यधैर्यसौन्दर्याश्चर्यपर्यन्तेषु रः। तूर्ये धैर्ये सौन्दर्ये आश्च
र्ये पर्यन्त इत्येतेषु र्यस्य रेफादेशो भवति। तूरं। धीरं। सुन्दरं। अच्छेरं। पेरंतं। शर्ये वा। शर्यशब्दे र्यकारस्य रेफादेशो भ
वति वा। सेरो। सुज्जो। चौर्यसमेषु रियं। चौर्यसमेषु शब्देषु र्यस्य रिय इत्ययमादेशो भवति। चोरियं। सोरि
अं। विरियं। चौर्यं शौर्यं वीर्यं समग्रहणादाकृतिगणोऽयं। २०[?]। पर्यस्तपर्याणसौकुमार्ये ल्लः। पर्यस्तपर्याणसौ

वाग्रहणं तूर्यं धैर्यं यथा [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कुमापिंड इत्येतेषु पिंड इत्येतस्य लकारो भवति। पल्लत्थं। पल्लाणं। सोउमल्लं॥२१॥ त्तीस्य ढः। त्तीइत्येतस्य ढका
रो भवति। केवट्टओ। णट्टओ। वट्टइ। पत्तने च। पत्तनशब्दे पुत्तस्य ढकारो भवति। पट्टणं॥२३॥ धूर्त्तादिषु र्त्त
इत्येवमादिषु र्त्त इत्येतस्य टकारो न कारो न भवति। धुत्तो। कित्ती। वत्तमाणा। वत्ता। आवत्तो। संवत्तवो। वत्तिआ।
कत्तरी। मुत्ती। धूर्त्त कीर्त्ति वर्त्तमान वार्त्ता आवर्त्त संवर्त्तक निवर्त्तक वर्त्तिका कर्त्तरी मूर्त्ति इत्येवमादयः॥
गर्त्ते डः। गर्त्तशब्दे पुत्तस्य डकारो भवति। गड्डो। गर्दभसंमर्द वितर्द्दि विच्छर्द्दिषु र्दस्य। गर्दभ संमर्द वितर्द्दि वि
च्छर्द्दि इत्येषु र्दस्य डकारो भवति। गड्डहो। सम्मड्डो। विअड्डी। विछड्डी॥ मध्यध्यानां च्छजझाः। मध्यध्य इत्येते
षां च्छजझ इत्येते यथासंख्येन भवन्ति। मस्य। मच्छं। पच्छुरवं। यस्य। मिच्छा। पच्छं। घस्य खज्जो। वि
ज्जा। विज्जं। ध्यह्योर्झः। ध्य ह्य इत्येतयोर्झकारो भवति। ध्यस्य। मज्झं। मज्झओ। ह्यस्य। वज्झओ। गुज्झं॥
। ष्कस्कक्षां खः। ष्कस्कक्षां खकारो भवति। ष्कस्य। पुरखं। णोखरो। स्कस्य। खंधो। क्षस्य। खंधो। जरखा
अक्ष्यादिषु छः। अक्षि इत्येवमादिषु क्षकारस्य छकारो भवति। अच्छी। लच्छी। छुणो। छीरं। छुद्दो। उ
च्छित्तो। सरिच्छो। उच्छू। उच्छा। छारं। रिच्छो। मच्छिआ। छेत्तं। वच्छो। दच्छो। कुच्छी॥ अक्षि लक्ष्मी क्षण क्षीर क्षुद्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उद्धि समस्तहृष्ण नृ इत्यत्र उद्भावीन्त्रा। अन्तमद्धिका नृतन्ना नक्षेत्र वक्त्रः सट्टक्षक्कु ष्टि इत्येवमादयः। तृ
माहृद्र तृणे पुवो। तृमा इ ष्टे तृणे षु ठ्ठकारस्य वा ढुकारो भवति। ढुसारखमा। वद्धो। तुरवो। ढुणो रक्षणं।
हृष्ट्रशब्दे ऋकारस्याकारे कृते वद्धो। रमणो तृणा शब्दे चोत्सवभिधायिनि ठ्ठ व मिष्यते। ठ्ठस्स। ष्मपक्ष्म
विस्मयेषु म्हः। ष्म इत्येतस्य पक्ष्मविस्मयशब्दयोश्च युक्तस्य म्हकारो भवति। ष्मस्य। गिम्हो। उम्हा। पम्हो।
विम्हओ। ॥३२॥ ह्नस्नष्णक्ष्णश्नां ण्हः। ह्नादीनां ण्ह इत्ययमादेशो भवति। ह्नस्य। वण्ही। जण्हू। स्नस्य। ण्हाणं।
पण्हुदं। ष्णस्य। विण्हू। कण्हो। क्ष्णस्य। सण्हं। तिण्हं। श्नस्य। पण्हो। सिण्हो। ॥३३॥ चिह्ने न्धः। चिह्न ~~न्धः ५~~
इत्युक्तस्य चिह्न इत्यस्य न्ध आदेशो भवति। चिन्धं ॥३४॥ ष्पस्पयोः फः। फ इत्ययमादेशो भवति। पुप्फं। सप्फं। सि फं
प्फा। ॥३५॥ स्पस्य सर्वत्र स्थितस्य स्पस्य स इत्ययमादेशो भवति। फंसो। फंदणं ॥३६॥ सिच। स्य स्य सि र
स्ययमादेशो भवति। पडिप्फद्धी ॥३७॥ वाष्पे अश्रुणि हः। वाष्पशब्दे ष्प इत्यस्य हकारो भवति। अश्रुणि। बाहो

ग्र २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रन्थसंख्या ४

सर्वग्र २

कार्षापणे। कार्षापणशब्दे युक्तस्य हकारो भवति इति द्विः।

वाष्पाउष्मा

चो वाहो। अश्रुणीति किं। वाप्फो। कार्षापणो। कार्षापणशब्दे युक्तस्य हकारो भवति। काहावणो। ऊहा। श्चत्स
प्सां छः। श्चत्सप्सा मित्येतेषां छकारो भवति। श्चस्य। पच्छिमं। अच्छेरं। त्सस्य। वच्छो। वच्छरो। प्सस्य। लिच्छा।
जुगुच्छा। वृश्चिके ञ्छुः। वृश्चिकशब्दे श्चस्य ञ्छु इत्ययमादेशो भवति। विञ्छुओ। ॥४१॥ नोत्सुकोत्सव उत्सुकोत्सवोः
योः। उत्सुक उत्सव इत्येतयोः त्स इत्येतस्य छकारो न भवति। श्चत्सप्सां छ इति प्राप्ते प्रतिषिध्यते। ओत्सुओ। ऊसवो ४
॥४२॥ क्ष्मः म्हः। क्ष्म इत्येतस्य म्ह इत्ययमादेशो भवति। अधोलोपे प्राप्ते। जम्हो। वम्महो। ॥४३॥ न्नत्रप चाशत्प
चदशो णुणः। न्नत्र इत्येतयोः पञ्चाशत्पञ्चदशशब्दयोश्च युक्तस्य णकारो भवति। न्नस्य। पण्णुण्णो। ज्ञस्य बहुत्वं। ५
जण्णो। विण्णाणं। पञ्चाशत्। पण्णासा। पञ्चदश। पण्णरह। ॥४४॥ तालवृन्ते ण्टः। तालवृन्ते युक्तस्य ण्ट इत्ययमा
देशो भवति॥ तालवेण्टं। भिन्दिपाले ण्डः। भिन्दिपालशब्दे युक्तस्य न्दाकार हकारो भवति ण्ड इत्यय
मादेशो भवति। भिण्डिपालो। विह्वले ह्नहो वा। विह्वलशब्दे युक्तस्य ह्वाकार हकारो भवतः। विब्भलो। विह
लो। आत्मनि पः। आत्मशब्दे युक्तस्य पकारो भवति। अप्पा। पद्मे वा तु मा। अप्पणो देशः। क्मस्य। क्म इत्ये

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णः द्वि ५

तस्य पकारो भवति। रुप्पं। रुप्पिणी। पोगविभत्तो नित्यार्थः ॥५८॥ शेषादेशयो द्वित्वमनादौ ॥ युक्तस्य यौ शेषा- वा १
देशौ भूतौ तयो [redacted] रनादौ वर्त्तमानयोर्द्वित्वं भवति। शेषस्य तावत्। भुत्तं। भग्गो। आदेशस्य
लट्ठी। दिट्ठी। हत्थो। अनादाविति किं। खंडिअं। खंभो। स्पवओ। वर्गेषु युजः पूर्व ॥ युक्तस्य यौ शेषादेशौ अना-
दिभूतौ तयोर्द्वित्वे ऽपि विहिते। अथ द्वितीयो वर्गेषु वर्णौ द्वितीयचतुर्थौ वा विहितस्तस्य पूर्वस्तृतीयो वा भ-
पू॰ग्रि॰५ वति। कर्गेषु युक्तस्य प्रथमद्वितीयोर्द्वित्वेन विधीयते। तथैतावेव भवतः। शेषस्य। वक्खाणं। अग्घो। मुच्छा।
णिज्झरो। दिट्ठी। लट्ठी। कच्छो। लुद्धो। विप्फरिसो। आदेशस्य। जक्खो। लच्छी। अच्छी। पुप्फं। नि ज्झिदिक्खु। नी-
इसेवमादिषु अनादौ वर्त्तमानस्य च द्वित्वं भवति। णोड्डास्व्वडो। पीडिसादि नासत्थ। सोत्तं। पेम्मं। वाहित्थ।
अप्पओ। जोवणं। नाड्डओ। तस्स ब्भमव्वाहृत अर्जुनकयोर्वनमिस्साद्युः। आम्र ताम्रयोर्वः। आम्बा। ताम्बर-
से तयोर्द्वित्वेन वकारो भवति। आम्बं। तम्बं। ५३॥ न र हो॥ रेफ हकारयोर्द्वित्वं न भवति। धीरं। तूरं। जीरहा। वाहो।
॥५४॥ आडो ज्ञस्य। आङ्उत्तरस्य ज्ञा इस्ये तस्य आदेशस्य द्वित्वं न भवति। अग्गणं। आणत्ती।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रा०
॥७॥
९

आउ इति किं। सम्म। ज्ञादेशसेति किं। ग्र स्रवित्तं। समासे वा। समासे ऽयोणादेशयोर्वा द्वित्वं। गाउ गामो। गाउं गामो।
कुसुमपयारो। कुसुमपयारो। देवथुई देवथुई। आनलखंभो। आनलखंभो। पद स्सेवा दिष्टुवा सेवा। ६
सेवका दिषु चानादेशो वा द्वित्वं स्यात्। सेव्वा। सेवा। एक्को। एको। आगाकवो। णहेट्टवं दइवं। ग्रस्तिवा। ग्र
स्सिवा। तेलोक्कं तेलोक्कं। णिहित्तो। णिहिओ। तुण्हिक्को तुण्हिक्को। कस्सिआरो कणिआरो। दिग्घं दीहं। रत्ती
राई। दुसिविओ। दुहिओ। अस्सो ईस्सरो। ईसरो। विस्सासो। वीसासो। णिस्सासो। णीसासो। रस्सी। रसी।
मित्तो। मित्तो। पुस्सो। पुसो। सेवा। एकनखनदैव अभिव त्रैलोक्य निहितत्तूष्णी ककर्णिकारदीर्घ
रात्रि दुःखित अश्व ईश्वर विश्वास निश्वास श्रिश्रित मित्र पुष्य रुभयत्र विभाषेयं। सेवादीनां मन आसेदीर्घा
नां च आसे। ५४॥ विप्रकर्षः॥ अधिकारोयमापरिच्छेदसमाप्तेर्यत्तस्य विप्रकर्षो भवति। ५५। क्लिष्ट श्लिष्ट
रत्न क्रियाणां ङ्ग तत्स्वरवं पूर्वस्य। क्लिष्टादीनां युक्तस्य विप्रकर्षो भवति। विप्रकृष्टे वयः पूर्वो वर्णो निरर्थ
त्तस्य च तत्स्वरता भवति। तेनैव पूर्वेणा स्वरेण पूर्वी वर्ण [redacted] सायो भवतीत्यर्थः। किलिट्ठं। सिलिट्ठं। रयणं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कु२ प्रसो६ ७ प्राम०

किरिच्चा। सानंद्रो॥ ५०॥ क्ष्मक्ष्मेवा। क्ष्मशब्दे युक्तस्य वा विप्रकर्षो भवति। पूर्वस्य तत्स्वरता। व्यवस्थितविभाष (
यं। तेन वर्षो नित्यं विप्रकर्षः। विसो तु न भवत्येव। विकसणो। उद्दिष्टः दृष्टवतायां। कृष्णो॥ ६०॥ इस्त्रीश्रीक्रान्तक्लेश
म्लानस्वप्नस्पर्शहर्षार्हगर्हेषु। एतेषु युक्तस्य विप्रकर्षो भवति। पूर्वस्य इकारस्तत्स्वरता भवति। सिरी। हि
किरीतो। किलंतो किलसो मिलाणं। सिविणो। फरिसो। हरिसो। अरिहो गरिहो॥ ६१॥ अं क्ष्माश्लाघयोः। क्ष्मा
श्लाघा इत्येतयोर्युक्तस्य विप्रकर्षो भवति। पूर्वस्य अकारस्तत्स्वरता भवति। खमा। सलाहा॥ ६२॥ स्नेहे वा। स्नेह वाहि ५
शब्दे युक्तस्य विप्रकर्षो भवति वा पूर्वस्य च अकारस्तत्स्वरता। सणेहो णेहो॥ ६३॥ उः पद्मतन्वीसमेषु॥ पद्मश
ब्दे तन्वी इत्येवं समेषु च युक्तस्य विप्रकर्षो भवति। पूर्वस्य च उकारस्तत्स्वरता। पउमं। तणुई। लहुई॥ ६४॥ ज्यायां
मीत्॥ ज्याशब्दे युक्तस्य विप्रकर्षो भवति। पूर्वस्य च ईकारस्तत्स्वरता। जीआ [redacted] इति मनो
रमायां वृत्तौ प्राकृतप्रकाशे तृतीयः परिच्छेदः॥ ३॥ ॥संध्यावचामस्त्रीविशेषावहुलं। अवचामिति अल्लाहार

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उपेमं द्विः २

वहूमुहं २ शेषा २ ॥२ रिगवेअणी पी २ पी

प्रा॰म॰
१०॥ 10

महणं। अजितिसंघो वह्ने मानानामृचां स्थाने अद्विशेषालोपविश्लेषबहुलं भवति। अद्विशेषस्तावत्। जउणा।
अउंजउणा। अउमुणाइसो त्तो। मणाइसोत्तो। वहुमुहं। कणउरं। कंउरं। सिरो वेअणी। अपीअं। पीअं। सवो
मुओ। सवो मुओ। लोपविशेषाः। राउलं। राअउलं। तहअहं रअवहं। पीलइ णावरिद्धो। सा अवा सो। अंपिअ
गुर्वङ्गो। पवणुद्धअं। संयोगे परे सवर्णे च पूर्वस्याचो लोपः। क्वचिन्निसं। क्वचिद्व्यपदेश। वहुलग्रहणात् तेनान्यदपि
लाक्षणिकं कार्यं भवति। उदुम्बरे दोर्लोपः। उदुम्बरशब्दे दुइत्येतस्य लोपो भवति। उंबरं। कलायसेयस्य वा। कलायस
शब्दे यकारस्य लोपो वा भवति। केलासं। केलाअसं। भाजने जस्य। भाजनशब्दे जकारस्य लोपो वा भवति। भाणं। भा
अणं। यावदादिषु वस्य। यावदादिषु वकारस्य वा लोपो भवति। जा। जाव। ता। ताव। यावत्। तावत्। यां पारावओ पराअओ
वत्पर्यवत। आणुज्ञेन अणुवत्तेन जीअं। जीविअं। एअं। एवं। एअ। एव। कुअलं। कुवलअं। अनुवर्तते। जी २
विते एवं स्व कुवलयमित्यादयः। लोपो इत्येव वेति निहत्तौ। अयुस्य चहलः। णहानां पोसो। हलतस्य लोपो

प्रा॰
१०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नविद्युतिविद्युतपदे अकारादेशः नभवति किंतु अंत्यो हलो लोपः। विज्जू ॥ १९ ॥ प्रारदोः। पारद्धहस्यांतहलो दोमकारो २ ति २०२

जस्सो। णहो। सरो। कम्मो। जावत्तावदुः॥ स्त्रियामातृ। स्त्रियां वर्त्तमानस्यांत्यस्य हलआकारो भवति। लोपोपवा
दः। सरिआ। पडिआ। वआ। सेरा। स्त्रियामंत्यस्य हलो रेफस्य रा इत्ययमादेशो भवति। धुरा। गिरा। दि। प्रावृट्
षोस्सः। दिकप्रावृषोरंत्यहलो वाकृदिप्रावृषोरंत्यस्यापि सकारो भवति। दिसा। पाउसो। टामोविंदुः। अंत्यस्य हलो मका
रस्यापि विंदुर्भवति। अहं। वच्छं। भद्दं। अग्गिं। वल्हं। वणं। धणं ॥ ८ ॥ अविमश्च। अचि परतो मो वा भवति। फल
मवहरइ। फलं अवहरइ ॥ १० ॥ नञो हलि। नकारञकारयोर्हलि परतो विंदुर्भवति मकारश्च। अंसो। अम्सो।
कंसो। कम्सो। अस्य। वंचणो पवञ्चणीपि। विञ्झो ॥ ११ ॥ वक्रादिषु व। वक्रादिषु शब्देषु विंदुरागमो भवति
वंको। तंसो। हंसो। अंसू। मंसू। गुंठी। मंसू। मणं। सिणं। दंसणं। फंसो। वंसो। पडिंसुदं। अंसो। अहिमुंको। वक्र। त्र
स्व। हस्व। अश्रु। श्मश्रु। गृष्टि। मनस्विन्। मनस्विनी। दर्शन। स्पर्श। वर्ण। प्रतिश्रुत। अश्व। अभिमुक्त इत्यादयः ॥ १२ ॥ मां
सादिषु वा। मांसादिषु शब्देषु वा विंदुर्भवति क्वचित्। मंसं। मासं। कहं। कह। णूणं। णूण। तिहिं। तिहि ॥ अयसु ८
अयसु। तदपञ्चपठितो मांसादिर्गणः। यत्र काचि दृत्तभंगभयात् क्रियमाणश्च विंदुर्भवति। सम्मौदिषु हस्तवाः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ज्वलि तद्वर्गांतः। ज्वलिपरतो विंदुः तद्वर्गांतो वा भवति। संका। संखो। जुंको। अंगं। संचरई। संतरई। उप्पण्णो
ज्वलितिति किं। व्यासं। वाधिकारात् संठई॥ विंदु। संझो। संठवो। संको। संखो॥ १७॥ नसांत प्रावृट्शरदः पुंसि॥
नकारांतासकारांताः प्रावृट्शरदौ पुंसि प्रयोक्तव्याः। कम्मो। जम्मो। वम्मो। सांताः। जसो। तमो। सरो
पाउसो। सरदो॥ १८॥ न शिरो नभसी॥ शिरस् नभस् इत्येतौ न पुंसि प्रयोक्तव्यौ। सिरं। णहं॥ १९॥ अक्षि पृ
ष्ठ नेत्र स्त्रियां वा॥ अक्षि पृष्ठ नेत्र इत्येते स्त्रियां वा प्रयोक्तव्याः। पुट्ठी पुट्ठं। अच्छी अच्छिं। पोहा। पोहं
॥ २०॥ अवापोतौ वा पयोः॥ अप अव इत्येतयो रूपसर्गयोर्वा ओत्वं भवति। ओहासो। अवहासो। ओसरिअं। अव
सरिअं॥ २१॥ तल्त्वयोर्दात्तणौ॥ तल् त्व इत्येतयोः प्रत्यययोर्यथासंख्यं दा त्तण इत्येतौ वादेशौ भवतः। पीण
दा। पीणत्तणं। मूढदा। मूढत्तणं॥ २२॥ क्त्व ऊणः॥ क्त्वा इत्यस्य प्रत्ययस्य ऊण इत्ययमादेशो भवति। घेत्तू
ण। सोऊण। काऊण। दाऊण॥ २३॥ तृन इर शीले॥ शीले यस्तृन प्रत्ययो विहितस्तस्य इर इत्ययमादेशो भ
वति। भमणसीलो भमिरो। हसनशीलो हसिरो॥ २४॥ आल्विल्लोल्लावन्तेन्ता मतुपः। आल इल्ल उल्ल
आल वन्त इन्त इत्येते मतुपः स्थाने आदेशा भवन्ति। इसालू। निद्दालू। णेहालू। इल्ल। वेआरिल्लो॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इ२

माला। इल्ला। उल्ला। विज्जावुल्लू। ज्जाल। धगालो सहालो। वांताः पुन्नवतो। गुणावतो। धणावंतो। जोव
णावतो। इताः रोसाधंतो। पाणाइतो। सव्याद्दर्शनमेते उपोक्ता व्याः। नसर्वे सर्वेत्र। २२॥ विद्युत्पीताभ्यां लः॥ वि
द्युत्पीतशब्दाभ्यां परतः स्वार्थे लकारो भवति। विज्जू। विज्जुली। पीअं। पीअलं। २३ करेणवा रणोः स्थिति
परिवृत्तिः। करेणुशब्दे रेफणकारयो स्थितपरिवृत्तिः। कणे ... । करेणवा मितिस्त्री ... लिंगनिर्देशात्पुंसि
नभवति। करेणू। २४॥ आलाने लनोः। आलानशब्दे लकारनकारयो र्हलमात्रयो स्थितिपरिपवृत्ति र्भवति
आणालखंभो। २५॥ बृहस्पतौ वहोर्भञः। बृहस्पतिशब्दे वकारहकारयो र्यथासंख्यं भ ... कारञकारौ
भवतः। भञ्ज्ञफइ। २६॥ मलिने लिनोरिलवा। मलिन ... शब्दे लिकारनकारयो र्यथासंख्यं इकारल
कारौ भवतः वा। मइलं। मलिनं। २७॥ गृहे घरोऽपतौ। गृहशब्दे घरहस्यमादेशो भवति। अपतौ। पति
शब्दे परतो न भवति। घराहरं भवनं। अपता विति किं। गहवई। २८॥ दाढादयो बहुलं। दाढादयः से
वमा ... यः शब्दाः बहुलं निपात्यंते। दंष्ट्रा। दाढा। ... नी। दराही। दीधी। चालु ... आ॥
वालुलिअं। मंडूकः। मंडूको। घरेशि। हितं। उमल्लो। कंटो। बो। गोदावरी। गोला। ... ललाटं। ललाडं॥ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्राम इतिचरस्यचि [illegible] विरजिते प्राकृतप्रकाशे वतुर्थः परिच्छेदः। अत उत्सोः। अकारान्तात् परस्य सोः स्थाने

१२॥ ओत्वं भवति। वच्छो वसहो। पुरिसो हरिसो प्राकृते द्विवचनाभावः। जस्शसोः। अत इत्यनुवर्तते। अकारान्तस्य स्थानंतरं

12 योग्यस्य शसोः तयोर्लोपो भवति। वच्छा सोहन्ति। जस्ङसौः। दीर्घत्वे कृते पश्चाल्लोपो जसः। वच्छे शीघ्र

छेह। एवं सुपी [illegible] एस्वे कृते शसो लोपः॥२॥ अतो मः। अकारान्तस्मानंतरं योग्य द्वितीयैकवचनेत

इकारस्य लोपो भवति। वच्छं पेरख ईगोविंदु रितिविंदुः। टामोर्णः। अतोनंतं टामो स्तृतीयैकवचनषष्ठी

बहुवचनयोर्णाकारो भवति। वच्छेण। वच्छाण। एच सुपीति एत्वं। जश्शोङस्यां सुदीर्घः। भिसो हिं। अ

भवति ५ तोनंतरं भिसो हिं। वच्छेहिं। एच सुपीति एत्वं॥५॥ ङसेरादोदुहयः। अतोकारस्यानंतरस्य ङसेः पंचम्येक

वचनस्य स्थाने आदोदुहि इत्येते आदेशा भवंति। वच्छा। वच्छादो। वच्छादु। वच्छाहि। जश्शासङस्यामसुदीर्घत्वं॥६॥

भ्यसो हिंतो सुंतो। अतोनंतरस्य भ्यसो हिंतो सुंतो इत्येतावादेशौ भवतः। वच्छस्स॥७॥ ङेरेम्मी। अतोनंतरस्य

ङेः एम्मी इत्यादेशौ भवतः। वच्छे। क्वचित् ङसि ओर्लोपः। वच्छम्मी॥८॥ सुपः सुं। अतोनंतरस्य सुपः सुरादेशो

भवति। वच्छेसु। एच सुपीति एत्वं। जश्शास ङस्यामसु दीर्घः॥९॥ जसादिपरतो चतो दीर्घो भवति। वच्छा सो

वच्छाहिंतो। वच्छासुंतो। एच सुपीति चकारेणादीर्घत्वं॥१०॥ ङसोङसः। अतोनंतरस्य ङसः स्साआदेशो भवति ४३ १२॥ रामः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हंति। जस्शसोर्लोपइतिजसोलोपः॥ वच्छदो। आमेटा। वच्छादु। वच्छाहिं। ङसेरादोदुहयः वच्छाणणं। शेमोर्णाः।
॥१०॥ स्वप्नसुपि ङिङसोः। अत एकारस्य एत्वं भवति। दीर्घ इच्च। वच्छे। पेच्छ जश्शसोर्लोपः। वच्छेआ। टामोर्णः
वच्छेहिं। वच्छेसु। चकारात् दीर्घ इच्चेति वच्छाहिंतो। वच्छासुंतो। भ्यसो हिंतोसुन्नाविति। आ ङिङसोः रिति किं। वच्छ-
म्मि। वच्छस्स॥११॥ क्वचित् ङसिङ्योर्लोपः। अतो ङसिङि इत्येतयोः परतः क्वचित्लोपो भवति। वच्छा। आगदो।
ङसेरादोदुहयः इति। वच्छेठिआ। ङेर्म्मी इत्येवं॥१२॥ इदुतोः शसोर्णो। इदुदंतयोः शसो णो भवति। अग्गिणो पेच्छ उ वाउणो पे ६४
ई॥१३॥ ङसो वा। इदुदंतयोः ङसो वा णो भवति। अग्गिणो। अग्गिस्स। वाउणो। वाउस्स।१४ जसश्च पूर्वत्वं। इदुदं-
तयोर्जस ओकारादेशो भवति। इदुतोश्च पूर्वत्वं वा। चकारात् णो च। अग्गीओ। वाउओ। अग्गिणो। वाउणो।१५।टाणा।
इदुदंतयोष्टाविभक्तेर्णा इत्ययमादेशो भवति। अग्गिणा। वाउणा।१६। सुभिः सुप्सु दीर्घः॥ सुभिस्सुप्सु इत्ये-
तेषां दीर्घो भवति। वाऊ सु। अग्गी॥ भिस्। अग्गीहिं। वाऊहिं। सुप्। अग्गीसु। वाऊसु।१७॥ स्त्रियां शस्ङ उदोतौ।
स्त्रियां वर्त्तमानेभ्यः शसः ङ उ ओ त इत्येतावादेशौ भवतः। मालाउ। मालाओ। णइउ। णईओ। वहूउ। वहूओ॥१८॥

वाऊ२

इदुतो ५

पां२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ङसोवा। ङसः स्त्रियां उ ओ इत्येतावादेशौ भवतः वा। पक्षे अदंतवत्। मालाउ। मालाओ। गाईउ। गाईओ। वहूउ। वाहूओ। द्विः।४
आत २

अमि ह्रस्वः। अमि परतः स्त्रियां ह्रस्वो भवति। मालं। णइं। वहुं।१९॥ टाङसङेर्नामिदेदुद्वातः। टाङसङि इत्येतेषां स्त्रि
यां इत्‌ ए‌ त्‌ अत्‌ इत्येते आदेशा भवंति। णाईइ। णाईए। णाईअ। णाईआ। हस्त्रं। ङस। णाईइ। णाईए। णाईअ। णाईआ
घंणं। ङि। णाईइ। णाई। मीरणाईआ। णाईआ। णाईआ। ठिः।२०॥ नातो दानौ॥ आत आकारांतस्य स्त्रीलिंगस्या
नंतरं टाङसङीनां अत अत इत्येतावादेशौ न भवतः। पूर्वेणाप्राप्तौ प्रतिषिध्यते। मालाइ। मालाए कअं। ध
णं। ठिअं।२१॥ आदीतौ बहुलं॥ स्त्रियां आकारांतादंतः स्थाने आत ई त इत्येतौ बहुलं प्रयोक्तव्यौ। सहमाणा। स
हमाणी। वेरवासणा। वेरवासणी। हलिद्दा। हलिद्दी। सुप्पणहा। सुप्पणही।२२॥ नपुंसके। प्रथमैकवचनेन पुंसके दीर्घ
त्वं न भवति। दहिं। मुहं। णाहं। धणं॥ हविं।२३॥ इञ्जस्शसोर्दीर्घश्च॥ नपुंसके वर्तमानयोर्जस्शसोः स्थाने इं इ ए
शो भवति। दीर्घश्च। वणाइं। दहीइं। नहूइं। वघेसाहिलाहत्वं।२४॥ नामंत्र्यात्सौ लत्वदीर्घौ विंदवः। आमंत्र्ये
मानेसौ परतः ओत्वदीर्घत्व विंदवो न भवंति। अतः ओत्वं। आसं। भुमि। भुषु दीर्घ इति दीर्घः। सो विंदु
र्नपुंसके। हेवण। हेदहि। हेमहु। हेम्मणा। हेवसु। हेवधू।२५॥ स्त्रियामातएत्॥ स्त्रियामामंत्र्ये आतः स्थाने ए

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वंभवति। सो परतः। हे माले। हे साले। आतस्य हल इति सो लोपः। २६। ईदूतोर्ह्रस्वः। आमंत्र्ये ईदूतोर्ह्रस्वो भवति
हे गोरि। हे वहु। २७। सोर्विंदुर्नपुंसके॥ नपुंसके वर्तमानस्य सोर्विंदुर्भवति। वणं। दहिं। २८। ऋत आरस्सुपि॥ ऋका
रांतस्य सुपि विभक्तौ परतः आर आदेशो भवति। भत्तारो सोहई। भत्तारं पेच्छसु। भत्तारेण। भत्तारेहिं। कत्तारो। कत्तारे ८ एवं २
ण। कत्तारेहिं। मातुरात्। मातृसंबंधिनो ऋकारस्याकारो भवति। माआ सोहई। माअं पेच्छसु। माआए कअं। माआ
ए ३०। उर्जस्शस्टाङस्सु प्सु वा। जस्शस्टाङस्सु सुप्सु परतः ऋकारस्य स्थाने उकारादेशो वा भवति जस् आ
कारांतत्वं वा स्यात्। भत्तुणो। भत्तारो। टा भत्तुणा। ङस् भत्तुणो। भत्तुस्स। सु भत्तुसु। आरादि पूर्ववत्। ३१॥
पितृभ्रातृजामातॄणामरः॥ पित्रादीनां सुपि परतः ऋत अरो भवति। आरापवादः॥ पिअरं पेच्छसु। पिअ
रेण। पिअरेहिं। भाअरं। भाअरेण। जामाअरं। जामाअरेण। जामाअरेहिं॥ आत्वं सौ। पित्रादीनाम् आका
रो भवति। सौ परतः ऋतः स्थाने वकारादेशः। पिआ। पिअरो। भाआ। भाअरो। जामाआ। जामाअरो। ३२॥ आ
त्मनो अप्पाणो वा। आत्मनो अप्पाण इत्यादेशो भवति। अप्पाणो। अप्पा। ३३॥ ब्रह्माद्याः अन्वत्॥ ब्रह्माद्याः

मा २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यावद्वाः लक्षणानुसारेणानुगंतव्याः॥ आत्मवत्साधवो भवंति। उम्हा। उम्हाणो। जुवा। जुवाणो। अम्हा। अम्हा
णो। एवमादयो लक्षणानुसारेणानुगंतव्याः॥३५॥ ॥इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे लिंगानां विभक्त्यादेशः
पंचमः परिच्छेदः॥ ॥सर्वादेर्जस एत्वं। सर्वादेरकारस्य जस एत्वं भवति। सव्वे। ये। ते। के। कदरे।१॥ ङेः स्सिंम्मित्थाः। ङेः
सप्तम्येकवचनस्य सर्वादिपरतः स्थितस्य स्थाने स्सि म्मि त्थ इत्येते आदेशा भवंति। सवस्सिं। सवम्मि। सवत्थ॥
अ ईस्सि। इअम्मि। इअत्थ।२॥ इदमेतत्किंयत्तद्भ्यष्टा इणा वा। इदम् एतत् किं यत् तद् इत्येतेभ्यः टा इत्यस्य
इणादेशो वा भवति। इमिणा। एदिणा। किणा। जइणा। तइणा। पक्षे। इमेण। एदेण। केण। जेण। तेण।३॥ आ
मएसिं। इदमादिभ्यः परस्य आमः एसिं इत्ययमादेशो भवति। इमेसिं। इमाणं। एदेसिं। एदाणं। केसिं।
काणं। जेसिं। जाणं। तेसिं। ताणं।४॥ कियत्तद्भ्यो ङस आसः। किं यत् तद् इत्येतेभ्यः उत्तरस्य ङसः आस इत्ययमादे
शो वा भवति। कास। कस्स। जास। जस्स। तास। तस्स।५॥ ईद्भ्यः स्सासे॥ ईकारांतेभ्यः किमादिभ्यः उत्तरस्य ङसः स्सा
से इत्येतावादेशौ भवतः। किस्सा॥ कीसे। कीआ। कीए। कीअ। कीइ। जिस्सा। जीसे। जीआ। जीए। जीइ। ति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तोए१ वा

स्सा। तीसे। तीआ। तीए। तीइ। ह्। डेर्हिं। किंयत्तद्भ्य उत्तरस्य ङेर्हिं इत्ययमादेशो भवति। कहिं। कस्सिं। कम्मि। कत्थ।
जहिं। जस्सिं। जम्मि। जत्थ। तहिं। तस्सिं। तम्मि। तत्थ। ७। आहे इआ काले। किंयत्तद्भ्यो ङेः काले आहे इआ इ(ति आदे)
तौ वा आदेशौ वा भवतः। काहे। जाहे। ताहे। कइआ। जइआ। तइआ। कहिं इत्यादयो ऽपि। ८। तो दो ङसेः। किंयत्त
तो४ द्भ्यो ङसेः स्थाने तो दो इत्येतावादेशौ भवतः। कत्तो। कदो। जत्तो। जदो। तत्तो। तदो। ९। तद्धो आश्च। तद उत्तरस्य ङसेः
ओकारादेशो भवति। तओ। तत्तो। तदो। १०। ङसासे वेति वर्त्तते। तदो ङसास ह से इत्ययमादेशो भवति। प
क्षे यथाप्राप्तं। से। तस्स। तस्स। ११। आमि सिं। तद आमा सह सिमित्ययमादेशो भवति। सिं। ताणं। १२। किं
मः कः। किमः सुप्यपि परतः क इत्ययमादेशो भवति। को। [illegible]। केण। केहिं। १३। इदम इमः। सुप्यपि परतः इ[illegible]
म इत्ययमादेशो भवति। इमो। इमे। इमेण। इमेहिं। १४। स्सस्सिमोर्ह्वा। स्स स्सिमो परतः इदम अ आदेशो भ[illegible]ति
अस्स। इमस्स। अस्सिं। इमस्सिं। ङेर्हः। १५। इदमोऽकारेण सह ङे स्थाने हकारादेशो भवति। इह। अ
स्सिं। इमम्मि। १६। न त्थः। इदम परस्य ङेस्त्थ इत्ययमादेशो भवति। ङेस्सिम्मित्थ इति प्राप्तः प्रतिषिध्यते
इह। इमस्सिं। इमम्मि। १७। नपुंसके स्वमोरिदमिणमिणमो। नपुंसकलिंगे इदमः स्वमोः परतः इ[illegible]

इमस्सिं२ इमे० स्सि२ च१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सा।५

॥१५॥ इदं इणं इणमो इत्येते [illegible] वयश्चादेशा भवंति॥ इदं। इणं। इणमो। धणं। एतदः स्वावोत्वं वा॥ एतदः शावृत्यसोः प

रतः ओत्वं वा भवति। निसेत्रा सौ विकल्प्यते। एस। एसो। १९॥ त्तो ङसेः। एतदः परतः ङसेः त्तो इत्ययमादेशो भव शो।२

ति। एत्तो। २०। तदेतदोः। एतदः परस्य ङसेः त्तो इत्ययमादेशो भवति। एत्तो। एत्तोह्रो। एत्ताहु यस्स हिं। त्तो त्थ

योस्तो लोपः। एतदस्तकारस्य तो त्थयोः परतो लोपो भवति। एत्तो। एत्थ। ।तदेतदोः सावनपुंसके। तदेतदो स।४

स्तकारस्य पस्तकारस्तस्य स्कारादेशो भवति। अनपुंसके सौ परतः। सो पुरिसो। सा महिला। एसा। एसो

। एसा। अनपुंसक इति किं। तं धणं। एदं धणं। २२। अदसो दोमः। अदसो दकारस्य सुपि परतो म इत्ययमा

देशो भवति। अमू पुरिसो। अमू महिला। अमू बहुओ। अमू वणं। अमू इ। वणाइं। ह [illegible] असौ।

अदसो दकारस्य सौ परतो हकारादेशो भवति। अह पुरिसो। अह महिला। अह वणं। हादेशोयमोत्वं वि

२३ दृत्त्विव पिं बाधते। २४। पदस्याधिकारोयं। आशास्त्रविधानात् यदित ऊर्द्धमनुक्रमिष्यामः। पदस्य तद्भवतीति

तद्वेदितव्यं। तच्च तत्रैवोदाहरिष्यामः। २५॥ युष्मदस्तं तुवं। सावि सेव युष्मदः परस्य सौ परतस्तुतुन इत्येतावादे

शौ भवतः। तं आगदो। तुवं आगदो। तुमं वा पि। युष्मदः परस्य अमि तमं आदेशो वा भवति। तं तुवं वा तुत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लिंगे पुपरत्वो३ स्प३ महिलाश्रा५ १५। रामं

वं ॰ पेछामि। तुमं पेछामि॥ २८॥ तुज्झे तुम्हे जसि। युष्मदः पदस्य जसि परतः तुज्झे तुम्हे इत्येतावादेशौ भवतः
तुज्झे आगदा। तुम्हे आगदा॥ २९॥ वो च शसि॥ शसि युष्मदः पदस्य वो आदेशो भवति। तुज्झे तुम्हे च। वो पेछा
मि। तुज्झे पेछामि। तुम्हे पेछामि॥ ३०॥ टाङ्योस्तइ तए तुमए तुमे। युष्मदस्तइ टाङ्योः परतः तइ तए तुमए तु
मे इत्येते आदेशा भवन्ति। टा। तइ। तए। तुमए। तुमे। कअं। ङि। तइ। तए। तुमए। तुमे ठिअं॥ ३१॥ ङसि तुमो तुह तु
ज्झ तुम्ह तुम्हाः। युष्मदः पदस्य ङसि तुमो तुह तुज्झ तुम्ह तुम्हा इत्येते आदेशा भवन्ति। तुमो पदं। तुह पदं। तुज्झ
पदं। तुम्ह पदं। तुम्हा पदं॥ ३२॥ आ ङिवत्ते दे। आ ङित्तती ये एकवचने ङसि च परतो युष्मदः पदस्य ते दे इत्येतावा
देशौ भवतः। ते कअं। दे कअं। ते धणं। दे धणं॥ ३३॥ तुमाइ च आङि युष्मदः पदस्य तुमाइ इत्ययमादेशो भव
ति। तुमाइ कअं॥ ३४॥ तुज्झेहिं तुम्हेहिं तुम्मेहिं भिसि॥ भिसि परतो युष्मदः पदस्य तुज्झेहिं तुम्हेहिं तुम्मेहिं॥ ३५॥
ङसौ तत्तो तइत्तो तुमादो तुमादु तुमाहि। ङसौ परतः युष्मदः पदस्य तत्तो तइत्तो तुमादो तुमादु तुमाहि इत्येते आ
देशा भवन्ति। तत्तो आगदो। तत्तो आगदो। तइत्तो आगदो। तुमादो आगदो। तुमादु आगदो। तुमाहि आगदो॥
॥ ३६॥ तुम्हाहिंतो तुम्हसुन्तो भ्यसि॥ युष्मदः पदस्य पंचमीबहुवचने भ्यसि तुम्हाहिंतो तुम्हासुन्तो इत्येतावा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आम० शो भवतः। तुम्हाहिंतो। आगदो। तुम्हासुंतो आगदो।३७॥ वो भे तुम्हाणं तुम्हाण आमि सि। आमि परतः युष्म
३६॥ दः पदस्य वो भे तुम्हाणं तुम्हाण इत्येते आदेशा भवन्ति। वो धणं। भे धणं। तुम्हाणं धणं। तुम्हाण धणं।३८॥
16 डौ तुमम्मि। युष्मदः पदस्य डौ परतः तुमम्मि इत्ययमादेशो भवति। तुमम्मि ठिअं।३९॥ तुम्हेसु तुम्हासु सु
पि। युष्मदः पदस्य सप्तमी बहुवचने तुम्हेसु तुम्हासु इत्येतावादेशौ भवतः। तुम्हेसु ठिअं। तुम्हासु ठिअं।४०
अस्मदो हमहंअहअं सौ। अस्मदः पदस्य सौ परतः हं अहं अहअं इत्येते आदेशा भवन्ति। हं। अहं। अहअं।
४१॥ अहम्मि रम्मि च। अमि परतो अस्मदः पदस्य अहं इत्ययमादेशो भवति। अहं मि पेक्ख। अहमि करोमि।० भि ९
भि॥ मं ममं॥ अमीति वर्त्तते। अस्मदः पदस्य अमि परतो मं ममं इत्येतावादेशौ भवतः। मं पेक्ख। ममं पेक्ख।४२॥
अह्मे जस्शसोः। अस्मदो जस्शसोः परतः अह्मे इत्ययमादेशो भवति। अह्मे आगदा। अह्मे पेक्ख॥४४॥ णो श
सि। शसि परतो अस्मदः पदस्य णो इत्ययमादेशो भवति। णो पेक्ख।४५॥ आ ङि से मम माइ। आ ङि परतो
स्मदः पदस्य मे मम माइ इत्येतावादेशौ भवतः। मे मम माइ कअं।॥ ङौ च मइ मए। आङौ इत्यनुवर्त्तते। अ
कायां तृतीयायाञ्च अस्मदः पदस्य ङौ मइ मए इत्येतावादेशौ भवतः। कअं। मइ ठिअं। मए ठिअं।४६॥ अह्मे
हिं भिसि। अस्मदो भिसि परतो अह्मेहिं इत्ययमादेशो भवति। अह्मेहिं कअं।४७॥ मत्तो मइत्तो ममादो ममा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तुमसाद्ङसौ।मत्तो मइत्तो ममदो ममादु ममाहि इत्येते आदेशा। अस्मदो ङसौ भवंति।मत्तो।मइत्तो।ममदो।ममादु
ममाहि आगदो।४८।अम्हाहिंतो अम्हासुंतो भ्यसि।भ्यसि परतो स्मदो अम्हाहिंतो अम्हासुंतो इत्येतावादेशौ भ
वतः।अम्हाहिंतो।अम्हासुंतो आगदो।४९।मे मम मह मज्झ ङसि।ङसि परतो स्मदो मे मम मह मज्झ इत्येते आदेशा भ
वंति।मे धणं।मम धणं।मह धणं।मज्झ धणं।५०।मज्झ णो अम्ह अम्हाण आमि।आमि परतो स्मदः मज्झ णो
अम्ह अम्हाण अम्हे इत्येते आदेशा भवंति।मज्झ धणं।णो धणं।अम्ह धणं।अम्हाण धणं।अम्हे धणं।ममम्मि ङौ।
अस्मदो ङौ परतो ममम्मि इत्ययमादेशो भवति।ममम्मि ठिअं।अम्हेसुं सुपि।अस्मदः सुपि परतो अम्हेसुं इत्ययमा
देशो भवति।अम्हेसु ठिअं।५३।द्वेर्दो।पदस्येति निवृत्तं।सुपीत्यनुवर्तते।सुपि परतो द्विशब्दस्य दो इत्ययमादेशो
भवति।दोसु ठिअं।५४।त्रेस्ती।।त्रिशब्दस्य सुपि परतो ती आदेशो भवति।तीहिं।तीसु।तिण्णि जस्शस्भ्यां जस्शसोर
इत्येताभ्यां सह त्रिशब्दस्य तिण्णि इत्ययमादेशो भवति।तिण्णि पुरिसा आगदो।तिण्णि पुरिसे पेच्छ।५५।द्वेर्दुवे णि वा। २७४
द्विशब्दस्य जस्शस्भ्यां सह दुवे दो णि इत्ययमादेशो भवति।तावादेशौ भवतः।वा।दुवे पुरिसा।दो।णि पुरिसा दो।कु
र्णांतीति शेषः।दुवे पुरिसे पेच्छ।दो।णि पुरिसे पेच्छ।५७।चतुरश्चत्तारो चत्तारि।चतुःशब्दस्य जस्शस्भ्यां सह चत्तारो
चत्तारि इत्येतावादेशौ भवतः।चत्तारो पुरिसा आगदा णंति।चत्तारि पुरिसा पेच्छ।चत्तारि पुरिसे पेच्छ।५८।एषामामो णहं॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इय चत्तारि पुरिसा आगदा णंति

१७॥ शषोर्हि। त्रिचतुरोरामाह्वानांमामस्थाने ण्हं इत्ययमादेशो भवति। दोण्हं धराणं। तिण्हं धराणं। चदुण्हं धराणं। परं॥ भिसो हं त
वत। भिसः सुप्ति चिरंतं तु वदुवति। अकारान्तात्भिसो हिं। इत्ययमादेशः एतु इकारोकारान्तादपि भवति। अग्गीहिं। वाउ
हिं। एवं मालाहिं। णईहिं। वहूहिं। अग्गिस्स। वाउस्स। अग्गीदो। वाऊदो। अग्गीदु। वाऊदु। एवं दो हिं। तिहिं। चदुहिं
॥२०॥ नङिङस्योरेदातौ। इकारान्तानां ङिङस्योः एदन्तवैकारोन भवतः। अग्गिम्मि। अग्गीदो। वाऊदो। अग्गीदु। वा
उदु। अग्गीहिं। वाऊहिं। २१॥ इम्यामसि। नेतिवर्तते। भ्यसि परतो इकारादीनां दीर्घो भवति। अग्गीहिंतो। वाउ
हिंतो। अग्गीसुंतो। वाऊसुंतो। द्विवचनस्य बहुवचनं। सर्वासां विभक्तीनां सुपां तिङां च द्विवचनस्य बहुवचनं प्रयो
क्तव्यं। वृक्षौ। वच्छा। वृक्षाभ्यां। वच्छेहिं। वृक्षाभ्यां। वच्छाहिंतो। वृक्षयोः। वच्छाणं। वृक्षयोः। वच्छेसु। तिङां यथा। तिष्ठ
तः। चिट्ठंति। २३॥ चतुर्थ्याः षष्ठी। चतुर्थीविभक्तेः स्थाने षष्ठी विभक्तिर्भवति। वंभणाणं देहि। वंभणाणं देहि॥ २४॥
इति सर्वनामपरिच्छेदः॥ ॥ तिप्तिपोरिदेतौ। तत्ति पइति तयोरेकवचनस्य स्थाने इत एत इत्येतावादेशौ भवतः॥
पढइ। पढए। सहइ। सहए। १॥ थासस्सिपोः सिसे। थास्सिप इत्येतयोः सि से इत्येतावादेशौ भवतः। पढसि। पढसे। सहसि
सहसे। २॥ इटू मिपो म्मि॥ इट् मिपोः स्थाने मि भवति। हसामि। पठामि। सहामि॥ ३॥ तिङ् स्थाने नोन्ता। बहुषु। बहुवर्त्त ४२
मानानां तिङां स्थाने न्ति हे इत्या आमो न्तु म इत्येते आदेशा भवंति। प्रथमपुरुषस्य। हसंति। पढंति। हसंति। मध्यमस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पढह। पढित्था। उत्तमस्य तु यथा। पढामो। पढमु। पढम। अत एत्से। निसार्थं विवक्तं। पवतावि शेषणं। तथासो। एसे आदेशो अत ८
एव परो भवतः॥ नान्यस्मात् यमसः। पढए। एमसे। पढसे। अत इति किं होइ॥५॥ अस्ते लोपः। अस्ते इतो परतः स्थाने सिपो लोपो
भवति। सुणो सि। पुसि सो सि॥६॥ मिमोमानामधो हश्च॥ मिमोमानाम स्तेः परेषां मधो हकारश्चपो क्तव्यः। अस्तेश्च लोपः। ग
ओ म्हि। गच्छो म्हो। गच्छो म्ह॥७॥ यक ईअ इज्जौ॥ यकः स्थाने ईअ इज्ज आदेशौ भवतः। पठीअइ। पढिज्जइ। सहीअइ। सहिज्ज
इ॥८॥ नांत्यद्वित्वे। धातोर्यंत्यद्वित्वे सति यक ईअ इज्ज इत्येतावादेशौ भवतः। हस्सइ। गम्मइ। अमादौ नो विकल्पेन ...द्दि
त्तं॥९॥ न्तमाणौ शतृशानचोः। शतृशानचोः स्थाने न्त इत्येतयोरेकैकस्य न्तमाणौ इत्येतावादेशौ भवतः। पढन्तो। पढमाणो। हस
न्तो। हसमाणो। ई च स्त्रियां। स्त्रियां वर्तमानयोः शतृशानचोः ईकारादेशो भवति। चकारान्तमाणौ च। हसई। हसन्ती। हसमा
णा। वेवई। वेवन्ती। वेवमाणा॥ धातोर्भविष्यति हिः। भविष्यति काले धातोः परो हिः प्रयोक्तव्यः। होहिइ। हसिहिइ। होहि
न्ति। होहिन्ति। उत्तमे स्सा हा वा। भविष्यत्युत्तमे स्सा हा इत्येतौ प्रयोक्तव्यौ। चकाराद्धिश्च। होस्सामि। होहामि। होहिमि।
होस्सामो। होस्सामु। होस्साम इत्येवं। मिनास्सं वा। भविष्यत्युत्तमे मिना सह धातोः परः स्सं प्रयोक्तव्यः। होस्सं। हो
स्सामि। होहामि। होहिमि॥१३॥ ह्यं भूते। भूते काले धातोः प्रत्ययस्य ह्यं इत्ययमादेशो भवति। भविह्यं। होसि आसि॥१४॥
एकाचो हीअ॥ भूते काले एकाचो धातोः प्रत्ययस्य हीअ इत्ययमादेशो भवति। होहीअ॥१५॥ आसि अस्तेः
भूते काले एकस्मिन्नर्थे आसि निपात्यते। आसि सो। आसि अहं॥१६॥ णिच एदादेरत आत्॥ णिचः प्रत्ययस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रा म
१८॥
18

कारादेशो भवति। आदेरकारस्य चात्वं भवति। करेइ। हासेइ। पाठेइ। १७॥ आवे च॥ णिच्यावे इत्ययमादेशो भवति। चका
रात्पूर्वोक्तं च। करावेइ। हसावेइ। पढावेइ। १८॥ अविक्कर्मभावे तु वा॥ णिच्यावि इत्यादेशो वा भवति क्तप्रत्यये परतः भावक
र्मणोश्च। करावितं। हसावितं। पठावितं। कारितं। हासितं। पाठितं। भावकर्मणोर्गत्ये करावीअइ। हसावीअ
इ। पठावीअइ। कारीअइ। हासीअइ। पाठीअइ। १९॥ अतआ मिपि वा॥ अकारान्ताद्धातो मिपि परतः आकारादेशो
भवति वा। हसामि हसमि। २०॥ इच्च बहुषु॥ मिपो बहुषु अत इकारादेशो भवति आ च। हसिमो। हसामो। हसिमु। हसा
मु। २१॥ क्ते॥ क्तप्रत्यये परतो अत इर्भवति॥ हसितं। पठितं। २२॥ क्त्वातुमुन्तव्यभविष्यत्सु॥ क्त्वातुमुन्तव्य इत्येतेषु
भविष्यति काले च अत इत्वं भवति। चकारात् एत्वं। हसेऊण। हसिऊण। हसेउं। हसिउं। हसिअव्वं। हसेअव्वं। हसेहि
इ। हसिहिइ। २३॥ लादेशे वा॥ लकारादेशे परतः अत एत्वं भवति वा। हसेइ। हसइ। पठेइ। पठइ। हसेति। हसति
। हसेउ। हसउ। २४॥ इति श्रीवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे तिङ्विधिर्नाम सप्तमः परिच्छेदः॥ ॥भुवो हो हुवौ॥ भू सत्ता
यामित्यस्य धातोर्हो हुव इत्येतावादेशौ भवतः॥ होइ। हुवइ। होन्ति। हुवंति। क्ते हू। क्तप्रत्यये परतो हू इत्ययमादेशो भवति।
हूअं। २॥ पादेर्भुवः॥ पादेरुत्तरस्य भुवो भवइत्ययमादेशो भवति। पभवइ। संभवइ। उब्भवइ। परिभवइ। ३॥ त्वरस्तुव
रः॥ ञित्वरा संभ्रमे अस्य धातोस्तुवर इत्ययमादेशो भवति। तुवरइ। ४॥ तेस्तुरः॥ क्तप्रत्यये तुर इत्ययमादेशो भवति॥
तुरिअं। घूर्णेर्घोलः॥ घुर्ण भ्रमणे अस्य धातोर्घोल इत्ययमादेशो भवति। घोलइ। ५॥ नुदेर्णोल्लः॥ णुद प्रेरणे अ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्य धातोः त्वोणि इत्ययमादेशो भवति। त्वोणाइ फल्लोरत्तइ॥७॥ दूङो दूमः। दूङ् परितापे अस्य धातोर्दूमो भवति। दूमइ।
पटेः फलः। अट पट गतौ अस्य धातोः फलो भवति। फलिअं। हिअअं। पटः पोलः। पट गतावित्यस्य धातोः पाल इत्या
देशो भवति। पालेइ॥८॥ हृषकृषमृषहृषामृतो अरिः। हृषादीनामृतः स्थाने अरिरित्ययमादेशो भवति। हृषः वरिस
इ। कृषः करिसइ। मृषः मरिसइ। हृषः हरिसइ॥९॥ अतो रः। ओकारान्तस्य धातोरन्तः स्थाने अर भवति। म्हा मरइ। स्मृ
गतौ। सरइ। हा वरइ॥१०॥ कृञः कुणो वा। डुकृञ् करणे अस्य धातोः प्रयोगे कुणो भवति वा। कुणाइ करइ॥११॥ जंभो जंभा
अलः। जभ जृभी गात्रविनामे अस्य धातोः जंभा अल इत्ययमादेशो भवति। जंभा अलइ॥१२॥ ग्लहे गेण्हः। ग्लह उपादाने
अस्य धातोर्गेण्ह इत्ययमादेशो भवति। गेण्हइ॥ घेत्क्वातुमुन्तव्येषु। ग्लहेर्घेत् इत्ययमादेशो भवति। क्त्वातुमुन्तव्येषु प
रतः। घेत्तूण। घेत्तुं। घेत्तव्वं॥१४॥ कृञः का भूतभविष्यतोश्च। भूतभविष्यतोः कालयोः कृञः का इत्ययमादेशो भवति॥
चात् क्त्वातुमुन्तव्येषु परतः। काहिअं। काहिइ। काऊण। काउं। काअव्वं॥१५॥ स्मरतेर्भरसुमरौ। स्मृ चिन्तायां अस्य धा
म७ तोर्भरसुमरौ भवतः। भरइ। सुमरइ॥१६॥ भियो भावीहौ। ञिभी भये अस्य धातोर्भा वीहो भवतः। भाइ। वीहइ॥
म्लैर्वावाअौ। म्लै गात्रविनामे अस्य धातोर्वा वाअ भवतः। वाइ। वाअइ॥१७॥ जिघ्रतेः पापाअ॥ जिघ्रतेः पापाअ इत्ययमादेशो पीतो २
भवतः। पाइ। पाअइ। तपस्तिप्पः॥ तप संतापे अस्य धातोस्तिप्पो भवति। तिप्पइ॥१९॥ ज्ञो जाणमुणौ। ज्ञा अ
वबोधने अस्य धातोर्जाणमुणौ भवतः। जाणाइ। मुणाइ॥२०॥ जल्पेर्लीमः। जल्प व्यक्तायां वाचि अस्य धातोर्लोका

स्पिमः २ स्त्रिस्थिमा २ १थिस्स२२ ग्र३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२७॥ 19 कारस्य मकारो भवति। जम्बः॥ २१॥ छाधागाभ्यो ठञ्ज्रक्रोञ्जगाञ्जाः॥ छागतिनिवृत्तौ धेञ् चिंतायां। कै गै शब्दे इत्येतेषां
धातूनां ठा ञ्ज्र क्रा ञ्जा गाञ्ज इत्येते आदेशा भवंति। ठञ्जति। जाञ्जति। गाञ्जति॥ नस्तेर्ग्लिसः। ग्लस ग्लस अदने अ ६२
स्य धातोर्ग्लिसो भवति। ग्लिसः॥ २३॥ चिञ् ग्लिणः। चिञ् चयने। अस्य धातो णो भवति। चिणः॥ २४॥ क्रीञः कि
णः। डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये अस्य धातोः क्रिणो भवति। किणः॥ २५॥ चेष्टेकेच। वेरुत्तरस्य क्रीञ्‌ञ्के आदेशः। किणो द
क्रि५ शम्भ भवति। विक्रेः। विणः॥ २६॥ उरुः धमउह्मा। ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः। अस्य धातो रुत्तरस्य उह्मा भव
ति। उह्मा॥ २७॥ स्वरो धोदृः। स्वरुत्तरस्य दुधाञ् धारणपोषणयोः। अस्य धातो दृ आदेशो भवति। स्व
दृः॥ स्वदृ॥ २८॥ अवाद्गाहेर्वाहः। गाहू विलोडने अस्य धातो अवादुत्तरस्य वाहादेशो भवति। अवाहः। अव
वाहः॥ २९॥ काशेर्वा सश्च अवादुत्तरस्य दिल्सेनुवर्त्तते। काशृ शब्दकुत्सायां अस्य धातो रवादुत्तरस्य वासादेशो भ
वति। अवासः॥ ३०॥ निरो माङो माणः॥ माङ् माने अस्य धातोरवादुत्तरस्य वासो भवति। उवासः। निरुत्तरस्य
माणादेशो भवति। निर्माणः॥ ३१॥ क्षिपो भिक्षुः। क्षिप प्रेरणे अस्य धातोः भिक्षुरो भवति। भिक्षुः॥ ३२॥ भिदि
छिदोरत्तसन्दः॥ भिदिर् छिदिर् द्वैधीकरणे अनयोरत्तसन्दो भवति। भिन्दः। छिन्दः॥ ३३॥ क्वथेर्ढः॥ क्वथ निष्पाके। अस्य धातोरंतस्य
ढो भवति। कढः॥ ३४॥ वेष्टश्च॥ वेष्ट वेष्टने। अस्य धातोरंतस्य ढो भवति। वेढः। योगविभाग उत्तरार्थः॥ ३५॥ उ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्समोल्लः॥ उत्सम्भ्यामुत्तरस्य वेष्टेरंतस्य ल्लो भवति। उवेल्लइ। संवेल्लइ॥४६॥ रुदेर्वः॥ रुदिर् अश्रुविमोचने। अस्य
धातोरंत्यस्य वो भवति। रुवइ॥४७॥ उदो विजः॥ उत्पूर्वस्य विजेरंतस्य वकारो भवति। उव्विवइ॥४८॥ वृधेर्ढः॥ वृधु
वर्धने अस्य धातोरंत्यस्य ढो भवति। वड्ढइ॥४९॥ हतेर्म्मः॥ हतेरंत्यस्य म्मो भवति। हम्मइ॥५०॥ तुषादीनां दीर्घता॥
तुषादीनां दीर्घता भवति। तूसइ। तूसइ। रूसइ॥ व्रजो व्रजनृत्योः॥ व्रजती अनयोरंत्यस्य च्चो भवति। वच्चइ। णच्चइ
॥५२॥ युधिबुध्योर्ज्झः॥ युधि संप्रहारे बुध अवबोधने अनयोरंत्यस्य ज्झो भवति। जुज्झइ। बुज्झइ॥५३॥ रुधेर्न्धम्भौ॥
रुधिर आवरणे अस्यान्त्यस्य न्धम्भौ भवतः। रुन्धइ। रुम्भइ॥५४॥ मृदो लः॥ मृद क्षोदने अंत्यस्य लो भवति। मलइ॥५५॥ स्त्रल्प तो६
शदपतोर्डः॥ शद्लृ शातने पत्लृ पतने अनयोरंत्यस्य डो भवति। सडइ। पडइ। शकादीनां द्वित्वं॥ शक्लृ शक्तौ इत्ये
वमादीनां द्वित्वं भवति। सक्कइ। लग्गइ॥५६॥ स्फुटिचल्योर्वा॥ स्फुटि विकसने। अनयोरंत्यस्य वा द्वित्वं भव
ति। स्फुट्टइ। फुडइ। चल्लइ। चलइ॥५८॥ आदेर्मीलः॥ आदेः सकिरकिलाइ इत्येतेषामादावनिर्दिष्टतारख्याने॥
निपातसंज्ञका भवंति। पेच्छइ इत्येवमादौ अक्काविरतेन क्वसि। अच्च किलसि विणा इति रंत्यस्य मीलो द्वित्वं वा भ
पमील्लइ। पमीलइ॥५८॥ भुजादीनां क्त्वातुमुन्तव्येषु लोपः॥ भुज इत्येवमादीनां क्त्वातुमुन्तव्येषु परतो
लोपो भवति। भोत्तूण। भोत्तुं। भोत्तव्वं। विदः॥ वेत्तूण। वेत्तुं। वेत्तव्वं। रुदः॥ रोत्तूण। रोत्तुं। रोत्तव्वं॥ ५०॥ भुजि
चलचलने केयनहूणिच्छ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लधूवाणोंत्यह्रस्वः॥ श्रु श्रवणे। हु दाने। जि जये। लूञ् छेदने। धूञ् कंपने। एषां अंत्यस्य णत्वो ह्रस्वः। दीर्घस्य ह्र
स्वो भवति। सुणइ। हुणइ। जिणइ। लुणइ। धुणइ॥ ५१॥ भावकर्मणोर्व्वश्च। एषां भावकर्मणोरंते व्वा वृ
द्धयोन्त्यस्य चकारान्नाण। सुव्वइ। सुणिज्जइ। जिव्वइ। लुव्वइ। जिणिज्जइ। लुणिज्जइ॥ ५२॥ गमादीनां द्वित्वं
वा। गमादीनां धातूनां द्वित्वं वा भवति। गम्मइ। गमिज्जइ। रम्मइ। रमिज्जइ। हस्सइ। हसिज्जइ॥ ५३॥ लिहेर्लि
ज्झः। लिह आस्वादने अस्य धातोः लिज्झो भवति। लिज्झइ॥ ५४॥ हृकोर्हीरकीरौ। हृञ् हरणे। डुकृञ् करणे।
अनयोः हीरकीरौ भवतः। हीरइ। कीरइ॥ ५५॥ स्निहेर्दिश्वो वा। स्निह धातोर्धातोः दिश्वो भवति। भावकर्मणोरप्य
ले६ योः। णहिज्जइ। णाहिज्जइ॥ ५६॥ नदिसाद्यः। दिहाद्य सेव नाद्य एकाश्रयपेन सह निपात्यते। डुवज् नद्याने।
छिण्णो। कढिः। रुण्णो। अणिमिहिस्सो। दद्हुटं। रत्तिणत्तं॥ ५७॥ खिदेर्विसूरः। खिद दैन्ये अस्य विसूरो भवति।
विसूरइ निरहेण। विसूरइ बाला॥ ५८॥ क्रुधेर्जूरः। क्रुध कोपे अस्य जूरो भवति। जूरइ॥ ५९॥ वर्द्धेर्वड्ढः।
वर्द्ध छेदने अस्य धातोर्वड्ढो भवति। वड्ढइ॥ ६०॥ त्रसेर्वज्जः। त्रसी उद्वेगे अस्य धातोर्वज्जो भवति। वज्ज
॥ ६१॥ मृजेर्लुभसुपौ। मृजू शुद्धौ। अस्य धातोर्लुभसुपौ भवतः। लुभइ। सुपइ॥ ६२॥ वुडुखुप्पौ मस्जेः। टुम
स्जो शुद्धौ अस्य धातोर्वुडुखुप्पौ भवतः। वुडुइ। खुप्पइ॥ दृशोः पुलिअणि अक्क अवकथाः॥ दृशेर ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अस्य धातोः पुलआणिः अक्क अवक्क वा भवति। पुलअइ। णिक्केअइ। अवरअवइ॥ ६३॥ शकेस्तवचतीरः
। शाक्नुयात्कौ॥ अस्य धातोः स्तवर अरातामइ इत्येते आदेशा भवति। तरइ। चअइ। रइ। वीरइ॥ ६४॥ शेषाणामं
दन्तता। शेषाणां लुप्तवंधानामदन्तता भवति। अकारान्ता वढ्वतीत्यर्थः॥ रमइ। चुवइ॥ ६५॥ ः॥ ॥
इति श्रीवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे धात्वादेशपरिच्छेदः॥ ८॥ ॥ निपाता अधिकारोऽयं। वक्ष्यमाणा
निपातसंज्ञका वेदितव्याः। संस्कृतानुसारेण निपातकार्यं कर्तव्यं। हुं दानपृच्छानिर्द्धारणेषु॥ हु
मित्यय शब्दो दानपृच्छानिर्द्धारणेष्वर्थेषु निपातसंज्ञको भवति। हुं गेण्ह। अप्पणो जाव्व। पृच्छायां।
हुं साहसु सब्भावं। निर्द्धारणे। हुं हुवसु तुण्हिको॥ १॥ वि अवे अवधारणे। चि अ वे अ इत्येतौ अवधा
रणे निपातसंज्ञकौ भवतः। एवं विअ। अवधारणे। एवं वेअ॥ २॥ ओ सूचनापश्चात्तापविकल्पेषु॥ ओ प३
इत्ययं शब्दो सूचनापश्चात्तापविकल्पेषु निपातसंज्ञको भवति॥ ओ विरअमि। गाथ्या मुहहुव्वः॥ ३॥
इर किर किल निश्चिताख्याने। इर किर किल इत्येते शब्दा अनिश्चिताख्याने निपातसंज्ञका भवन्ति॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सं
प्रा०म०
२१॥
२१

पेच्छइ रतेण हे॥ अज्ज किं तेन ववसिअं॥ अं किल सि विणए॥३॥ हुं खु निश्चयवितर्कसंभावनासु नि
पातसंज्ञौ भवतः॥ णवर केवले॥ णवर एतत् केवलेर्थे निपातसंज्ञकौ भवतः॥ णवर अस्स॥५॥ आनंतर्ये णा
वरि॥ णवरि सद्यःशब्दः आनंतर्ये निपातसंज्ञको भवति॥ णवरि अस्स॥६॥ अव्वो दुःखसंभावनासूचनेषु॥ अव्वो
इत्ययं शब्दो दुःखसूचनासंभावनेषु निपातसंज्ञो भवति॥ दुःखे। अव्वो कज्जल [illegible] रंजिएहिं॥ अव्वो अवहरवि
रअं॥ अव्वो णमिवाण्णु॥७॥ अलाहिं निवारणे॥ अलाहिं इत्ययं [illegible] शब्दो निवारणे निपातसंज्ञो भवति॥ अल
२ अते हिः हिं कल असे सने॥ अलाहिं किं अलंबंधणेण॥८॥ अइ वले संभाषणे॥ अइ वले इत्येतौ शब्दौ निपातसंज्ञकौ भवतः॥
अप्रमूलं। वस्ससु हवे किं। क[illegible] अलहु अवले॥९॥ माविवेपरीत्ये॥ माविइत्ययं वेपरीत्ये निपातसंज्ञको भवति २४
णाविणहपहसि अवाला॥१०॥ कुलमाणां॥ इत्ययं शब्दो कुल्मायां निपातसंज्ञको भवति। [illegible]॥११॥ अ
रे हिरे संभाषणरतिकलहाक्षेपेषु॥ रे अरे हिरे इत्येते शब्दाः संभाषणरतिकलहाक्षेपेषु निपातसंज्ञका भवंति॥ प
थ्यासंरमा रेपथा। माकारे हिरेपथा। हिरेपथा॥ णा ओ सिरि हिरे॥१२॥ मिव पिव विव व्व इवार्थे॥ मिव मिव विव
इत्येते शब्दा निपातसंज्ञका भवंति॥ अणं मिवावातं मिअ ग अणं विवसे केणं॥१३॥ शेषः संस्कृतात्॥ उक्तादन्य

संभाषणो६

२१॥
राम०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

छेषः। चसयसमासतद्धित लिंगवर्णोकादिविधिशेषः संस्कृतादवगंतव्यः। इह ग्रंथविस्तरभयान्न दर्शितं
॥१४॥ ॥इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे निपाताधिकारो नवमः परिच्छेदः॥९॥ ॥पैशाची पिशाचानां भाषा पै
शाची। सा च लक्ष्यलक्षणाभ्यां स्फुटीक्रियते। प्रकृतिः सौरसेनी॥ अस्याः पैशाच्याः प्रकृतिः सौरसेनी। स्थिता
यां सौरसेन्यां पैशाचीलक्षणं कर्तव्यं। वर्गाणां तृतीयचतुर्थयोर्वर्णयोरयुजोरनाद्ययोराद्यौ। वर्गाणां तृ
यचतुर्थयोर्वर्णयोरयुजोरनाद्ययोर्वर्तमानयोः स्थाने प्रथमद्वितीयौ भवतः। गकनं। मेखो। राचा॥
त६ निक्कुरो। वटीसं। दस्यावेंनं। वतनो। माधवो। मस्या। गोपितो। केसयो। सपथं। सफला। गगनं। मेघो। राजा। वि
जो र वडीसा दशवदन वदन माधव वध्वा गोविंद केशव सपथ सफलाभाः। अयुजोरिति किं। संगामो। वन्धो
इत्यादि। अनादाविति किं। गमनं गकनं। इत्यादि॥ इवस्य पिवः॥ इवशब्दस्य स्थाने पिव इत्ययमादेशो भवति
कमलं पिव मुखं। णो नः। णकारस्य स्थाने नकारादेशो भवति। तनुनी। ष्टस्य सटः। ष्टस्य स्थाने सट इत्यय
मादेशो भवति। कसटं मम वट्टि। स्नस्य सनः। स्न इत्यस्य स्थाने सन इत्ययमादेशो भवति। सनानं। र्यस्य
रियः। र्यस्य स्थाने रिय इत्ययमादेशो भवति। भारिया। ज्ञस्य ञ्ञः। ज्ञ इत्यस्य स्थाने ञ्ञ इत्ययमादेशो भवति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अः१

यिञ्ञाउ तः सवञ्ञो। कन्यायां न्यस्य। कन्याशब्दे न्यस्य स्थाने ञ्ञ इत्ययमादेशो भवति। कञ्ञ। सव्वञ्ञ॥ ञ्ञशब्द
स्य सौ रसेना साधितस्य ञ्ञ इत्ययमादेशो भवति। कञ्ञ। राज्ञो राचि टा ङसि ङस् ङि ष्वा। राजन शब्दस्य
टा ङसि ङस् ङि इत्येतेषु परतः राचि इत्ययमादेशो भवति। राचिणा। राचिनो। एतेष्विति किं। राचा। राचाणं
स्नुत्वे। क्त्वस्तूनं। क्त्वाप्रत्ययस्य स्थाने तूनं इत्ययमादेशो भवति। सुनाहि। सुना। घुटाटी नि किं। सुनवि। सि
टइति किं। चवनतु। हृदयस्याहितयकं। हृदयशब्दस्याहितयकं निपात्यते। हितयकं हरसि मे तं तु नि॥ इति श्री
वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे पैशाचिको नाम दशमः परिच्छेदः॥ १०॥ अथ मागधी॥ प्रकृतिः शौर
सेनी। षसोः शः। षकारसकारयोः स्थाने शकारो भवति। शशे। माशे। विलाशे। जो यः। जकारस्य यका
रो भवति। यायदे। जायते। चवर्गस्य स्पृष्टता तथोच्चारणः। चवर्गीय यथा स्पष्टो उच्चारणो भवति। परिचञ्च
गृहित् कलो। विजले। णिञ्चले। हृदयस्य हडक्कः। हृदयस्य स्थाने हडक्को भवति। हडक्के ममाल ल ममायि
र्योर्य्यः। र्यकारर्जकारयोः स्थाने य्यो भवति। कय्यं। दुय्यणे। ष्कस्य स्कः। ष्कस्य स्थाने स्ककारो भवति। शु
स्कशे। लस्कशे। अस्मदः सौ हके हगे। अस्मदः स्थाने सौ परतः हके हगे इत्येतौ स्तः। हके भणामि। हगे भणामि
अतइदेतौ लुक् च। सौ इत्यनुवर्तते। अकारान्तात् क्लीबात् सौ परतः इकारएकारौ भवतः। पस्ले। पस्ल्ले। एशे पुलिशे।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ॥ एससे पुलिसा। एसो पुलिसो। एशा पुलिशा। एशा नमा॥ क्तांताद्रश्च। क्त वतयोः तान्तात् परतः उकार
श्च भवति। चकारादेतौ लुक्। हसिदु। हसिदि। हसिदो। हसिदा। ङसो हो वा दीर्घत्वं च। ङसः षष्ठी एकवचनस्य स्थाने हका
देशो भवति वा। तत्संयोगे च दीर्घत्वं। पुलिसा हो। पुलिसस्स धरो। अदीर्घः संबुद्धौ। अदन्तादिसे वा। अदन्ता
दकारो दीर्घो भवति संबुद्धौ। पुलिसा आगच्छ। मणुशा आगच्छ। संबुद्धाविति किं। वंभणस्स धरो। चिठ्ठस्य चिष्टः।
चिठ्ठस्य धातोः स्थाने चिष्ठ इत्ययमादेशो भवति। पुलिसो चिष्ठदि। कगडतां डः। कृञ्गमां क्तस्य डः। डुकृञ् करणे। गम्लृ गतौ। एषां क्तप्रत्ययस्य डकारो भवति। कडे मडे गडे। क्त्वो दाणि॥ क्त्वा प्रत्ययस्य स्थाने दाणि रित्ययमादे
शो भवति। सहिदाणि। गडे। सो दु आगवः। शृगालस्य शिआलाशिआलौ। शिआलो। शिआलकः। शृगालशब्दस्य स्थाने शिआ
ला शिआल इत्यादेशा भवंति। शिअ आला अच्छदि। शिआले आच्छदि। शिअला आके। आअच्छदि॥ ॥इति श्रीवररुचि
कृते प्राकृतप्रकाशे मागधी विभाषो नामैकादशः परिच्छेदः॥ ११॥ ॥अथ सौरसेनी। प्रकृतिः संस्कृतं। अनादावयु
जः। तथयोर्दधौ। व्यापृते डः। पुत्रो कश्चित् इदुगतौ। ग्ध धसमेषु। क्षस्तव्यपविरुषपन्न कन्यकानां ञ्ञोवा। सर्वङ्गितयो
र्णः। क्वा इअ। गमो डुअ। णि जेस्सी सो वी क्वावे स्वरदीर्घश्च। भो मुधि स्तडि। नत्थि। तदा। तदो। इदस्य लदिहं। डु कृञ्म ओ २

डि. १ डि। हिः १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥प्र०॥

॥२३॥

23

न्यद्धिः२

कसः स्य पश्चिम्बयं॥ स्मरते स्तुमरः॥ दृसेः पेक्खः॥ अस्तेरकः स्सि पायो॥ भविष्यति॥ निपा संवा रव रद्दी विलं च॥
स्त्रियां इत्थी॥ एवस्य व्वे च॥ इवस्य विअ॥ अस्मदो जसा वअं च॥ सर्वनाम्नां ङसिल्दोः॥ धातोर्भावे कत्व कर्म
स्तुपरस्मैपदं॥ अनन्ते एव्व॥ मिपो लेट्टिव॥ आक्खस्य पेस्सा छो भेऊ॥ प्रकृतो दण्ड्याने च॥ शेषं महाराष्ट्रीवत्॥
॥ ॥ ॥इति श्रीवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे मनोरमावृत्तौ सौरसेनी लक्षणो द्वादशः परिच्छेदः॥ ॥ ॥२३॥

८००

प्रा०

६५
२८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri